

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Η ενεργειακή πολιτική Η.Π.Α.- Ρ.Ο. από τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως σήμερα:
Στρατηγικές στη Λεκάνη της Μεσογείου.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελευθέριος Ε. Θάλασσας

Αθήνα, 2019

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω υπεύθυνα ότι είμαι ο συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Τέλος δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για τη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία και ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχθεί ότι δεν μου ανήκει.

Ελευθέριος Ε. Θάλασσας

A.M. 1218M016

Τριμελής Επιτροπή

Κώστας Α. Λάβδας, Καθηγητής Πάντειου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πάντειου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Φίλης, Διευθυντής Ερευνητικών Προγραμμάτων του Ινστιτούτου
Διεθνών Σχέσεων του Πάντειου Πανεπιστημίου

Copyright © Ελευθέριος Ε. Θάλασσας , 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ' ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν στην χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιερωμένη,

*στους σημαντικότερους ανθρώπους της ζωής μου,
στην σύζυγό μου Ολγα, στους γονείς μου Ευστράτιο και Μαρία
και στην οικογένεια του αδερφού μου Δημήτριο και Ευσταθία.*

Συντομογραφίες

P.O. : Ρώσικη Ομοσπονδία
Η.Π.Α.: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
Ε.Σ.Σ.Δ.: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Μ.Κ.Ο.: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
OAPEC: Organization of Arab Petroleum Exporting Countries (Οργανισμός Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών)
Α.Π.Ε.: Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας.
Ε.Ε.: Ευρωπαϊκή Ένωση
bcm: billion cubic meters (δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα)
BTC: Baku-Tbilisi-Ceyhan
TANAP : Trans Anatolian Pipeline
TAP: Trans Andriatic Pipeline
LNG: Liquefied Natural Gas (Υγροποιημένο Φυσικό Αέριο)
ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
ACER : Agency for the Cooperation of Energy Regulators (Οργανισμός Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας)
Α΄ ΠΠ: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
Ψ.Π.: Ψυχρός Πόλεμος
TPES : Total Primary Energy Supply
ΟΠΕΚ: Οργανισμός Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών
IEA: International Energy Agency
EIA: US Energy Information Administration
PACs: Political Action Committees
ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΥΡΑΤΟΜ: Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας
ENP: European Neighboring Policy
IAP: Ionian Adriatic Pipeline

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών το οποίο μου έκανε την τιμή, μέσω μίας απαιτητικής διαδικασίας επιλογής υποψηφίων, να φοιτήσω στο Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών. Μου έδωσε την ευκαιρία σε προσωπικό επίπεδο να διευρύνω πνευματικά τους ορίζοντές μου, ενώ θωράκισε την επαγγελματική μου υπόσταση με πανεπιστημιακή γνώση, προκειμένου να ανταπεξέλθω με επιτυχία στις εγχώριες και διεθνείς απαιτήσεις και προκλήσεις, που συναντώ διαρκώς, ως Αξιωματικός των Ειδικών Δυνάμεων.

Ιδιαίτερος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή μου κ. Κώστα Λάβδα, για τις χρήσιμες συμβουλές και παρατηρήσεις κατά την διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε και ανέλαβε την επίβλεψη της.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω την σύζυγό μου, Μπάδρα Όλγα, για την υπομονή, συγκατάβαση και κατανόηση που επέδειξε, τους γονείς μου Ευστράτιο και Μαρία Θάλασσα για την αμέριστη υποστήριξή τους και τον αδερφό μου με τη σύζυγο του Δημήτριο Θάλασσα και Ευσταθία Μπολοτάκη για την πολύτιμη βοήθειά τους.

Περιεχόμενα

Συντομογραφίες.....	5
Πίνακες – Γραφήματα.....	8
Περίληψη	10
Abstract.....	11
Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο 1 ^ο : Εννοιολογικό Πλαίσιο.....	14
1.1 Ορισμός της έννοιας Εξωτερική Πολιτική.....	14
1.2 Η ενέργεια στο πλαίσιο της γεωπολιτικής και της γεωοικονομίας.....	15
1.3 Η ενέργεια ως βραχίονας άσκησης εξωτερικής πολιτικής	18
1.4 Πλουραλισμός, Κορπορατισμός, Ομάδες Συμφερόντων	22
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η ενεργειακή πολιτική της Ρ.Ο. τον 21 αιώνα.....	28
2.1 Εισαγωγή.....	28
2.2 Εξάρτηση και Αλληλεξάρτηση Ε.Ε.-Ρ.Ο.....	31
2.3 “ρονοροτ na vostok”: Στροφή προς Ανατολάς.....	38
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η ενεργειακή πολιτική των ΗΠΑ τον 21 αιώνα.....	40
3.1. Εισαγωγή.....	40
3.2 Ο ρόλος των ΗΠΑ στην απεξάρτηση της Ε.Ε. από τη Ρ.Ο.....	41
3.3 Η πολιτική των εξαγωγών των Η.Π.Α.....	47
Κεφάλαιο 4 ^ο : Η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε τον 21 ^ο αιώνα.....	49
4.1 Εισαγωγή.....	49
4.2 Η εσωτερική στρατηγική της ΕΕ.....	51
4.3 Η εξωτερική στρατηγική της ΕΕ - στρατηγικές στη λεκάνη της Μεσογείου.....	56
Κεφάλαιο 5 ^ο : Ανακεφαλαίωση-Συμπεράσματα.....	63
Βιβλιογραφία.....	66

Πίνακες

1.4.1: Κατάταξη των χωρών σε «ελεύθερες» από το Freedom House , σύμφωνα με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το έτος 2007.....25

4.1.1 : Οι Κύριες χώρες που προμηθεύουν την ΕΕ με ενεργειακούς πόρους από το 2006-2016 σε % ποσοστό.....50

Γραφήματα

1.3.1 : Η εξέλιξη της παγκόσμιας κατανάλωσης ενεργειακών πόρων από το 1990-2040.....19

1.3.2 : Παγκόσμια συνολική κατανάλωση καυσίμων από το 1971-201.....20

1.3.3: Παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας από το 1990-2040.....21

2.1.1: Η πορεία της τιμής του πετρελαίου από το 1999-2010.....30

2.2.1: Η επί % εξάρτηση των Ευρωπαϊκών χωρών από τη Ρωσία.....32

2.2.2: Κύριοι αγωγοί τροφοδοσίας Ευρώπης με προέλευση τη Ρωσία.....33

2.2.3: Η διαδρομή του Nord Stream και Nord Stream 2.....35

2.2.4: Αγωγός Turkish Stream (υπό κατασκευή) και South Stream (ακυρωμένος)...36

2.3.1: Αγωγός Power of Siberia.....37

3.2.1: Η πορεία του Αγωγού BTC.....42

3.2.2: Η υποτιθέμενη πορεία του αγωγού Nabucco.....43

3.2.3: Η πορεία των Αγωγών TANAP-TAP.....44

3.2.4: Τα ενεργειακά κοιτάσματα Ισραήλ-Κύπρου-Αιγύπτου.....45

3.2.5: Η σχεδιαζόμενη πορεία του αγωγού East Med.(αυτή που επικράτησε σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες εξελίξεις.).....46

4.2.1 : Ποσοστό συμμετοχής των ΑΠΕ στην συνολική κατανάλωση ενέργειας (%)..54

4.2.2 : Πρωτογενής και τελική κατανάλωση ενέργειας από το 1990-2017 και τεθέντες στόχοι.....55

4.2.3 : Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από το 1990-2017 και στόχος μέχρι το 2020.....55

4.3.1: Οι τρεις βασικοί αγωγοί του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου.....58

4.3.2 : Το δίκτυο φυσικού αερίου της Ιταλίας.....59

4.3.3 : Σύνδεση του TAP με Transitgas.....	59
4.3.4 : Ο Διευρυμένος Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου.....	60

Περίληψη

Η εξασφάλιση των ενεργειακών πόρων καθώς και η ασφάλεια μιας ομαλής ροής εφοδιασμού, είναι ένα ζήτημα το οποίο, τους τελευταίους δύο αιώνες, απασχολεί όλο και περισσότερο τα κράτη και συγκεκριμένα τις βιομηχανικές χώρες των οποίων η οικονομία βασίζεται ως επί το πλείστον στη διαθεσιμότητα αυτών. Από το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το πετρέλαιο, αρχικά, θεωρήθηκε ως η κατεξοχήν στρατηγική πρώτη ύλη.

Οι ενεργειακοί πόροι συνδέθηκαν στενά με τις έννοιες της γεωπολιτικής και της γεωοικονομίας, καθώς ως πρώτες ύλες έδωσαν και δίνουν τη δυνατότητα στα κράτη να ενεργοποιούν τις οικονομίες τους για να προμηθεύουν τους στρατούς τους και, επομένως, να αυξάνουν την ισχύ τους και την ασφάλειά τους και από την άλλη να αυξάνουν την οικονομική τους ισχύ συμβάλλοντας στην ευημερία τους. Η οικονομική ισχύς και η στρατιωτική ικανότητα των κρατών προϋποθέτει την πρόσβαση σε ζωτικές πρώτες ύλες. Αναπόφευκτα η ενεργειακή πολιτική αποτελεί μείζονα στόχο της εξωτερικής πολιτικής των κρατών.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα αναλυθεί η ενεργειακή πολιτική της Ρώσικης Ομοσπονδίας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως σήμερα, η εμπλοκή τους στον ενεργειακό εφοδιασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και η ενεργειακή πολιτική της τελευταίας που έχει επικεντρωθεί στην απεξάρτησή της από το ρώσικο φυσικό αέριο. Η επιλογή του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου φαίνεται αυτή τη στιγμή να αποτελεί μονόδρομο για την Ε.Ε., και οι στρατηγικές που αναπτύσσονται στη Λεκάνη της Μεσογείου από διάφορους περιφερειακούς δρώντες απασχολούν έντονα την επικαιρότητα. Τέλος, θα προταθούν οι εναλλακτικές που κρίνεται σκόπιμο να ακολουθηθούν από την Ε.Ε. σχετικά με αυτό το «project», δεδομένων των συνθηκών που διαμορφώνονται στην περιοχή.

Λέξεις-κλειδιά: ΗΠΑ, Ρ.Ο, ΕΕ, Ζωτικές Πρώτες Ύλες , Ενεργειακή Πολιτική, Αγωγοί Φυσικού Αερίου.

USA-Russian Federation energy policy from the end of the Cold War to the present: Strategies in the Mediterranean Basin

Eleftherios E. Thalassas

Abstract

Securing energy resources, as well as ensuring a smooth flow of supply, is an issue that has been a matter of concern in the last two centuries for states, and in particular industrialized countries whose economies are largely based on their availability. By the end of World War I, oil was initially regarded as the most strategic raw material.

Energy resources have been closely linked to the concepts of geopolitics and geoeconomics, as raw materials have enabled and enabled states to energize their economies to supply their armies and thus increase their power and security and furthermore to increase their economic power by contributing to their well-being. The economic power and military capacity of the states requires access to vital raw materials. Inevitably, energy policy is a major goal of states' foreign policy.

In this Bachelor's thesis will be analyzed the energy policy of the Russian Federation and the United States of America from the end of the Cold War to the present, their involvement in the European Union's energy supply, as well as the latter's energy policy which is focused on its independence from Russian gas. The choice of the Southern Gas Corridor currently seems to be a one-way option for the EU, and the strategies being developed in the Mediterranean basin by various regional actors are very much of current concern. Finally, it will be suggested which alternatives seems appropriate for the EU concerning this project, given the conditions in the region.

Keywords: USA, RO, EU, Vital Raw Materials, Energy Policy, Gas Pipelines.

Εισαγωγή

Η ενέργεια αποτελεί κινητήριο δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη των κρατών τους τελευταίους δύο αιώνες, καθώς επηρεάζει σχεδόν όλους τους τομείς μιας οικονομίας. Ωστόσο, οι ενεργειακοί πόροι βρίσκονται άνισα κατανομημένοι στα εδάφη κάποιων κρατών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται εντάσεις για την απόκτηση τους. Ως εκ τούτου, ένα σημαντικό μέρος της εξωτερικής πολιτικής των κρατών συνδέεται άρρηκτα με την ενεργειακή πολιτική. Τα ανεπτυγμένα κράτη χρειάζονται τα ενεργειακά αποθέματα για να καλύψουν τις αυξημένες ενεργειακές ανάγκες των οικονομιών και των πολιτών τους και προσπαθούν να δημιουργήσουν περιφερειακές συμμαχίες, ώστε να δημιουργηθεί ένα πιο ασφαλές και σταθερό περιβάλλον που δεν θα θέτει σε κίνδυνο τη συνεχή ροή ενέργειας προς αυτά.

Η εργασία αποτελείται από πέντε (5) κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο - «Εννοιολογικό Πλαίσιο» - αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας, στο οποίο αναλύονται οι έννοιες της εξωτερικής πολιτικής και της ενέργειας, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι δύο έννοιες σχετίζονται και αλληλεπιδρούν. Έπειτα, αναλύονται οι έννοιες της γεωπολιτικής και της γεωοικονομίας, αφού η ενέργεια είναι ένα αγαθό που: α) οδήγησε και δύναται να οδηγήσει στην απειλή χρήσης ή χρήση βίας (γεωπολιτική) και β) καθορίζει την παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων επιχειρήσεων σε σχέση με τους διεθνείς αντιπάλους τους (γεωοικονομία). Τέλος, δίδεται συνοπτικά το εννοιολογικό πλαίσιο των εννοιών των πλουραλισμού, κορπορατισμού, οργανωμένων συμφερόντων, Lobby και Lobbying, προκειμένου να γίνει κατανοητή η σύγχρονη πολιτική κουλτούρα της Ρ.Ο και των ΗΠΑ και πώς αυτές οι ομάδες ατόμων και οι διαδικασίες επηρεάζουν και αλληλεπιδρούν με τις κυβερνήσεις τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η ενεργειακή εξωτερική πολιτική της Ρ.Ο. στον 21^ο αιώνα, ξεκινώντας από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, μετά τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ., όταν η αποδυναμωμένη τότε Ρωσία προσπαθεί να βρει την ταυτότητά της στο διεθνές περιβάλλον και φτάνοντας μέχρι τις μέρες μας, που αδιαμφισβήτητα αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους δρώντες στο διεθνές περιβάλλον και ειδικά στον τομέα της ενέργειας. Εκμεταλλευόμενη τη γεωπολιτική της θέση και τους πλούσιους φυσικούς της πόρους θα παγιώσει τον ισχυρό της ρόλο στη διεθνή πολιτική σκηνή.

Κατά όμοιο τρόπο, στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η ενεργειακή εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. στον 21^ο αιώνα, ξεκινώντας πάλι από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα,

με τις πρώτες προσπάθειες των Η.Π.Α. να στρέφονται από πολύ νωρίς στον περιορισμό της ενεργειακής επιρροής της Ρωσίας στις συνεργαζόμενες με αυτήν χώρες και φτάνοντας μέχρι τις μέρες μας, παρατηρώντας το «*bras de fer*» μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Τέλος, τα τελευταία χρόνια θα παρατηρήσουμε τη δυναμική είσοδο των Η.Π.Α. στον ενεργειακό ανταγωνισμό ως χώρα παραγωγής και εξαγωγής φυσικών πόρων, μετά από 40 χρόνια συστολής.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται η εσωτερική και εξωτερική στρατηγική της Ε.Ε. προκειμένου να εξαρτηθεί από το ρωσικό φυσικό αέριο, καθόσον οι ρωσοουκρανικές εξελίξεις των περιόδων 2006 και 2009 κλόνισαν την αξιοπιστία της Ρ.Ο. ως ενεργειακού προμηθευτή. Στην κορωνίδα της στρατηγικής της είναι η υλοποίηση της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς ενέργειας. Τέλος, παρουσιάζονται οι διάφορες στρατηγικές που εξελίσσονται στη λεκάνη της Μεσογείου, μερικές από τις οποίες διαφαίνεται ότι θα ανακουφίσουν την Ευρώπη, εφόσον βέβαια περιοριστούν οι διάφοροι αστάθμητοι παράγοντες αποσταθεροποίησης που τείνουν να αναπτύσσονται στην περιοχή.

Κλείνοντας, γίνεται μια συνοπτική ανακεφαλαίωση και σύγκριση της εξωτερικής πολιτικής των δύο δυνάμεων στον ενεργειακό τομέα. Αποκρυσταλλώνεται η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε. και προτείνονται οι εναλλακτικές ενεργειακής τροφοδοσίας που δύναται να ακολουθηθούν δεδομένων των εξελίξεων που διαμορφώνονται στη λεκάνη της Μεσογείου. Τέλος, εξάγονται κάποια συμπεράσματα- εκτιμήσεις σχετικά με το μέλλον αυτής της αντιπαλότητας Ρ.Ο.-Η.Π.Α. που τείνει να είναι περισσότερο ανταγωνιστική και λιγότερο συγκρουσιακή, και εδράζεται σαφώς στη μεταστροφή από την ψυχροπολεμική θεώρηση των κυβερνώντων και από τις δύο πλευρές.

Κεφάλαιο 1^ο

Εννοιολογικό Πλαίσιο

1.1 Ορισμός της έννοιας Εξωτερική Πολιτική

Η εξωτερική πολιτική είναι η πολιτική που εφαρμόζει ένα κράτος στο διεθνές περιβάλλον, με σκοπό να προωθήσει τα εθνικά του συμφέροντα. Πρόκειται για μία διαδικασία αλληλεπίδρασης, κατά την οποία ένα κράτος αλληλεπιδρά ανταγωνιστικά με άλλα, με σκοπό την επίτευξη των βασικών του στόχων. Η διαδικασία αυτή επηρεάζεται τόσο από διάφορους παράγοντες του διεθνούς συστήματος όσο και από εσωτερικούς παράγοντες των κρατών.¹

Στο διεθνές σύστημα οι κύριοι δρώντες είναι τα κράτη, αλλά σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και μη κυβερνητικοί δρώντες, όπως για παράδειγμα, διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ, διάφορες ομάδες πίεσης και συμφερόντων, εταιρείες, μειονότητες διεθνείς τράπεζες, εργατικά συνδικάτα κ.α.²

Τα κράτη, προκειμένου να ασκήσουν την εξωτερική τους πολιτική, αρχικά χαράσσουν την στρατηγική που θέλουν να ακολουθήσουν και στη συνέχεια προχωρούν στην εκτέλεσή της. Η χάραξη των στρατηγικών γίνεται καταρχάς από τις κυβερνήσεις των κρατών και η εκτέλεσή τους ανατίθεται στα Υπουργεία Εξωτερικών. Για τη θέσπιση της εξωτερικής τους πολιτικής τα κράτη χρησιμοποιούν ένα πολύ σημαντικό εργαλείο· αυτό της διπλωματίας. Μέσω αυτής συλλέγουν πληροφορίες σχετικά με τα ενδιαφέροντα των άλλων κρατών και εκτιμούν το μελλοντικό τρόπο δράσης τους. Μέσω της διαπραγμάτευσης τα κράτη προσπαθούν να αποκομίσουν όσο το δυνατόν περισσότερα οφέλη για αυτά.³

Ωστόσο, στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, μη κυβερνητικοί δρώντες επηρεάζουν σημαντικά την διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, επηρεάζοντας την διαδικασία λήψης αποφάσεων των εκάστοτε κυβερνήσεων. Στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα, αυτή η επιρροή από διάφορους εσωτερικούς παράγοντες είναι ολοένα και πιο συχνή και αφορά κυρίως θέματα για το συλλογικό συμφέρον όπως π.χ. το αγαθό της ειρήνης.⁴

¹ Βαρβαρούσης Π., «Διεθνείς Σχέσεις και εξωτερική πολιτική στον 21ο αιώνα», 2004, σελ. 182-183.

² Ibid, σελ. 175.

³ White, B. (2007) in Baylis John and Smith Steve, «Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», 3^η εκδ, Αθήνα, Επίκεντρο, σελ. 499-518.

⁴ Βαρβαρούσης Π., «Διεθνείς Σχέσεις και εξωτερική πολιτική στον 21ο αιώνα», 2004, σελ. 176.

Η εξωτερική πολιτική επηρεάζει τις δυνατότητες εσωτερικής ανάπτυξης ενός κράτους, καθορίζει τον βαθμό της εθνικής του ανεξαρτησίας, διασφαλίζει τα εθνικά του συμφέροντα και καθορίζει τη θέση του στη διεθνή πολιτική σκηνή⁵.

Οι εθνικοί στόχοι που θέτουν τα κράτη, μπορεί να είναι γενικοί, και σε πολλές περιπτώσεις ίδιοι με άλλα κράτη, ή ειδικοί, και συνήθως διαφοροποιούνται από κράτος σε κράτος. Το κύριο αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής είναι η προώθηση και υλοποίηση των εθνικών στόχων, με σκοπό τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας καθώς και την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων· στοιχεία θεμελιώδη για την επιβίωση των κρατών ως κυρίαρχες πολιτικές οντότητες.⁶

Οι πλέον υπεύθυνοι και συνταγματικά κατοχυρωμένοι φορείς για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής είναι οι κυβερνήσεις, με επικεφαλής τον εκάστοτε πρωθυπουργό ή πρόεδρο - ανάλογα με τη μορφή του πολιτεύματος - και κύριο και κεντρικό όργανο το Υπουργείο Εξωτερικών που συντονίζει όλες τις ενέργειες και διαδικασίες που πρέπει να γίνουν για την υλοποίηση της εξωτερικής πολιτικής.⁷

1.2 Η ενέργεια στο πλαίσιο της γεωπολιτικής και της γεωοικονομίας.

Η ενέργεια είναι άμεσα συνυφασμένη με τις έννοιες της γεωπολιτικής και της γεωοικονομίας. Η γεωπολιτική αφορά τις συγκρούσεις μεταξύ κρατών, τα οποία είναι διατιθέμενα να καταφύγουν στη χρήση ή απειλή χρήσης βίας για να προασπίσουν τα συμφέροντα τους και το αποτέλεσμα των γεωπολιτικών συναλλαγών καθορίζεται από την ικανότητα του κάθε κράτους να επικρατεί στις πολεμικές συγκρούσεις. Δηλαδή, ο γεωπολιτικός καταμερισμός ισχύος προσδιορίζεται από την ικανότητα των κρατών να προβάλουν στρατιωτική ισχύ.⁸

Η γεωοικονομία, από την άλλη, αναφέρεται στον ανταγωνισμό των κρατών για κατάκτηση και διατήρηση μεριδίων στις αγορές. Στον ανταγωνισμό αυτό, οι κύριοι δρώντες είναι οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν ως όπλα τους την έρευνα και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών και οι «μάχες» καθορίζονται από την οργανωτική υπεροχή, την εμπορική ικανότητα και την επιχειρηματική πρωτοβουλία. Το αποτέλεσμα των γεωοικονομικών συναλλαγών καθορίζεται από την παραγωγικότητα

⁵ Βαρβαρούσης Π., “Ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής”, 1995, σελ. 20.

⁶ Ibid, σελ. 21

⁷ Ibid, σελ. 98.

⁸ Παπασωτηρίου Χ., “Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο διεθνές Σύστημα, οι Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα”, Παπαζήσης, 1999, σ. 18.

και την ανταγωνιστικότητα των εγχώριων επιχειρήσεων σε σχέση με τους διεθνείς αντιπάλους τους. Ο γεωοικονομικός καταμερισμός ισχύος καθορίζεται από τις παραγωγικές ικανότητες των κρατών.⁹

Στο σημείο αυτό, θεωρείται σκόπιμο να παρατεθεί η έννοια της γεωοικονομίας, όπως την όρισαν στο βιβλίο τους “War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft”, οι Robert D. Blackwill and Jennifer M.Harris. Ως γεωοικονομία, λοιπόν, ορίζεται *“η χρήση οικονομικών μέσων με σκοπό την προώθηση και την υπεράσπιση του εθνικού συμφέροντος και την απόκτηση ευεργετικών γεωπολιτικών αποτελεσμάτων και περιλαμβάνει “και τα αποτελέσματα των οικονομικών δράσεων άλλων κρατών στους γεωπολιτικούς στόχους μιας χώρας.”*¹⁰ Η γεωοικονομία μελετά τα γεωοικονομικά δεδομένα μίας γεωγραφικής περιοχής ή σε διεθνή κλίμακα, τα οποία σχετίζονται με την οικονομική ισχύ (οικονομικές δραστηριότητες ως προς το γεωγραφικό περιβάλλον), με σκοπό την αξιοποίησή τους.

Οι δύο αυτές έννοιες φαίνεται να είναι διαφορετικές και ανεξάρτητες μεταξύ τους, καθόσον η γεωπολιτική αφορά την ασφάλεια ενός κράτους ενώ η γεωοικονομία την ευημερία του. Τουναντίον είναι στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους αφού η ευημερία ενός κράτους εξαρτάται από την εθνική του ασφάλεια, αλλά και η διεθνής ισχύς ενός κράτους εξαρτάται από τις οικονομικές του ικανότητες πολύ δε περισσότερο τα τελευταία 200 χρόνια που συνθέτουν τη βιομηχανική εποχή.¹¹ Η έκβαση των μεγαλύτερων πολέμων του 20^{ου} αιώνα κρίθηκε από την ικανότητα των κρατών να μπορούν να κινητοποιήσουν καθολικά τις οικονομίες τους προκειμένου να μπορέσουν να προμηθεύσουν τους στρατούς τους με τις τεράστιες ποσότητες πολεμικού υλικού που απαιτούνταν. Συνεπακόλουθα, στις μέρες μας οι πόλεμοι κρίνονται από την ικανότητα των κρατών να μπορούν να αναπτύσσουν και να χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες, οι οποίες όμως απαιτούν την απαιτούμενη χρηματοδότηση είτε για την έρευνα και ανάπτυξη είτε για την προμήθεια.¹²

Η γεωπολιτική αβεβαιότητα δρα ανασταλτικά στην ευημερία των κρατών, είτε ωθώντας τα να προβαίνουν σε υψηλές αμυντικές δαπάνες προκειμένου να εξασφαλίσουν την εθνική τους ασφάλεια (π.χ. Ισραήλ, Ελλάδα στην παραδοσιακή

⁹ ibid, 1999, σ. 18-19

¹⁰ Robert D. Blackwill and Jennifer M.Harris, “War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft”, Belknap Press, 2016, p.20

¹¹ Παπασωτηρίου Χ., “Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο διεθνές Σύστημα, οι Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα”, Παπαζήσης, 1999, σ. 19-32

¹² Michael Howard, “Ο ρόλος του πολέμου στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία”, Ποιότητα, 2009, κεφ. 6-8

διένεξη της με την Τουρκία), είτε δυσχεραίνοντας ή παρεμποδίζοντας τις εμπορικές συναλλαγές με άλλα κράτη (π.χ. κουμουνιστικά κράτη). Σε αυτή την περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος της οικονομικής απομόνωσης από τη παγκοσμιοποιημένη οικονομία, που είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα οδηγήσει στην οικονομική εξαθλίωση των κρατών που την υφίστανται, όπως η ιστορία μας έχει διδάξει (π.χ. ΕΣΣΔ κατά τον Ψ.Π., Κούβα, Κορέα). Μόνο η συμμετοχή στις μεγάλες αγορές και τα μεγάλα οικονομικά «μπλοκ» μπορούν να εξασφαλίσουν την ευημερία των κρατών.¹³

Η οικονομική ισχύς και η στρατιωτική ικανότητα των κρατών προϋποθέτει την πρόσβαση σε ζωτικές πρώτες ύλες. Η διαθεσιμότητα πρώτων υλών, ορυκτών και μη, σε επαρκείς ποσότητες και σταθερές τιμές ήταν άμεσα συνυφασμένη με την οικονομική και στρατιωτική ισχύ ενός κράτους ήδη από την εποχή των πρώτων συντεταγμένων πολιτειών της αρχαιότητας (π.χ. ξυλεία για κατασκευή πολεμικών πλοίων, χαλκός για κατασκευή όπλων κλπ).¹⁴

Από τη βιομηχανική επανάσταση και έπειτα, το πετρέλαιο άρχισε να εισέρχεται δυναμικά στη ζωή της ανθρωπότητας, αρχικά ως μέσο φωταγώγησης, αργότερα -το 1905- ως καύσιμο για το βρετανικό πολεμικό ναυτικό, για να καταλήξουμε από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο να θεωρείται ως η υπ' αριθμόν ένα στρατηγική πρώτη ύλη. Το «Army and Navy Munitions Board», επιτροπή που συστάθηκε το 1939 από τον πρόεδρο Roosevelt για την κατηγοριοποίηση των πολεμικών υλικών ζωτικής σημασίας, όρισε ως στρατηγικές πρώτες ύλες εκείνες που: *''Είναι βασικές για την εθνική άμυνα, για τη διάθεση των οποίων εν καιρώ πολέμου εξαρτόμαστε μερικά ή ολικά από πηγές εκτός των ηπειρωτικών ορίων των ΗΠΑ, και για τις οποίες αυστηρά ελεγκτικά μέτρα συντήρησης και διάθεσης θα είναι απαραίτητα''*.¹⁵

Αυτό το οποίο κατέστησε το πετρέλαιο, και γενικά τους υδρογονάνθρακες, ως στρατηγική πρώτη ύλη είναι αφενός το γεγονός ότι αποτέλεσε την κύρια πηγή Πρωτογενούς Ενεργειακής Τροφοδοσίας (Total Primary Energy Supply –TPES) για την ανάπτυξη της βιομηχανικής οικονομίας του συνόλου των αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών και αφετέρου το γεγονός ότι η συγκεκριμένη πρώτη ύλη αποτελεί το πλειοψηφικό μερίδιο του ΑΕΠ των χωρών που το παράγουν και εξάγουν (ΟΠΕΚ, ΟΑΠΕΚ, Ρ.Ο). Ως εκ τούτου, οι χώρες που εξαρτώνται από τη

¹³ Παπασωτηρίου Χ., "Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο διεθνές Σύστημα, οι Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα", Παπαζήση, 1999, σ. 24-28

¹⁴ Τσακίρης Θ., "Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική", Παπαζήση, 2018, σελ. 19

¹⁵ Ibid, κεφ. 1

συγκεκριμένη πρώτη ύλη για την κάλυψη των καταναλωτικών τους αναγκών θα πρέπει να ισοσταθμίσουν την απειλή απώλειας εισαγωγών, εξασφαλίζοντας πρόσβαση σε εναλλακτικούς εισαγωγείς (ασφάλεια εισαγωγών). Αντίστοιχα οι εξαγωγικές χώρες σε περίπτωση κρίσης (απειλή απώλειας/απώλεια αγορών) θα πρέπει να αναζητήσουν εναλλακτικές αγορές ή να εξάγουν εναλλακτικά αγαθά, προκειμένου να αντισταθμίσουν την απώλεια από την εξαγωγή πετρελαϊκών πόρων.¹⁶

Συνοψίζοντας, γεωπολιτική και γεωοικονομία είναι έννοιες αλληλοεξαρτώμενες, καθόσον τα κράτη που δεν εξασφαλίζουν τη γεωπολιτική τους ισχύ και θέση, υφίστανται σοβαρές δυνητικές απειλές στην ευημερία τους και, αντίστροφα, όσα κράτη δεν επιτυγχάνουν να είναι ανταγωνιστικά στο μηχανισμό της άνισης οικονομικής ανάπτυξης κινδυνεύουν με παρακμή και γεωπολιτική υποχώρηση. Οι ορυκτές πρώτες ύλες (υδρογονάνθρακες), που αποτελούν τον ομφάλιο λώρο της ενέργειας, καθώς και όλος ο μηχανισμός της βιομηχανίας που ασχολείται με την εξόρυξη, την επεξεργασία και την διανομή τους, προσδίδουν ένα πολύ σημαντικό γεωπολιτικό και γεωοικονομικό πλεονέκτημα ή μειονέκτημα στα κράτη που εμπλέκονται, δεν εμπλέκονται ή απεμπλέκονται αντίστοιχα (π.χ. Ουκρανία) από αυτούς τους μηχανισμούς, κατατάσσοντάς τα έτσι στους ισχυρούς, λιγότερο ισχυρούς ή αδύναμους στον διεθνή καταμερισμό ισχύος.

1.3 Η ενέργεια ως βραχίονας άσκησης εξωτερικής πολιτικής .

Τα ενεργειακά δίκτυα είναι όλες εκείνες οι υποδομές που εξασφαλίζουν την μεταφορά του ηλεκτρισμού, του πετρελαίου, του φυσικού αερίου και άλλων καύσιμων, δηλαδή όλων εκείνων των ενεργειακών πόρων που είναι απαραίτητοι για την ικανοποίηση των αναγκών κάθε πτυχής ενός ανεπτυγμένου ή αναπτυσσόμενου κράτους (π.χ. βιομηχανίες, επιχειρήσεις, οικιακές δραστηριότητες, μεταφορές, αναψυχή και εν γένει διαβίωση). Τα ενεργειακά δίκτυα αποτελούν μέρος των λεγόμενων «γεωοικονομικών δικτύων». Τα «γεωοικονομικά δίκτυα» είναι οι διάφοροι αγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας, πετρελαίου, φυσικού αερίου, θαλάσσιοι και χερσαίοι οδοί εμπορίου κ.α.

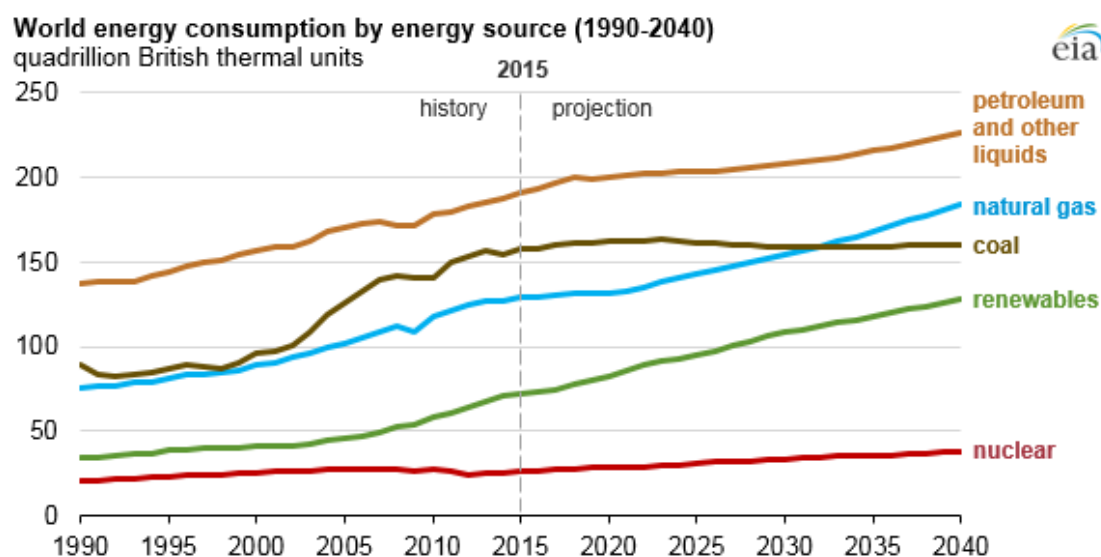
Η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη σε συνδυασμό με την παγκόσμια δημογραφική έκρηξη και την τεχνολογική πρόοδο, αύξησε κατά κόρον την κατανάλωση των ενεργειακών πόρων για την κάλυψη των ενεργοβόρων ανέσεων και

¹⁶ Ibid.

καινοτομιών, καθιστώντας τα βιομηχανικά κράτη ολοένα και περισσότερο εξαρτώμενα από τις χώρες παραγωγούς. Η παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη κατέστησε τους ενεργειακούς πόρους, στο πλαίσιο της ενεργειακής ασφάλειας, αναγκαίο αγαθό, εκτός των άλλων και για την κοινωνικοπολιτική σταθερότητα των κρατών.¹⁷

Η ενέργεια αποτελεί ένα πολύ σημαντικό αγαθό για την ευημερία και την επιβίωση των κρατών. Η πλειοψηφία των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, από τη βιομηχανική επανάσταση και κυρίως από τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους έως τις μέρες μας, εξαρτάται από την ενέργεια και επηρεάζεται άμεσα από τη διαθεσιμότητα ή μη αυτής. Για τις Η.Π.Α. από τη δεκαετία του 1940 και για τις υπόλοιπες μεγάλες οικονομίες του πλανήτη (Ρ.Ο., Ε.Ε., Ιαπωνία) από τη δεκαετία του 1960, η κατανάλωση υδρογονανθράκων κάλυπτε και εκτιμάται ότι θα καλύπτει μέχρι το 2040 το 55-60% των πρωτογενών ενεργειακών αναγκών τους.¹⁸

Γράφημα 1.3.1 : Η εξέλιξη της παγκόσμιας κατανάλωσης ενεργειακών πόρων από το 1990- 2040

Πηγή: U.S. Energy Information Administration's, *International Energy Outlook 2017*

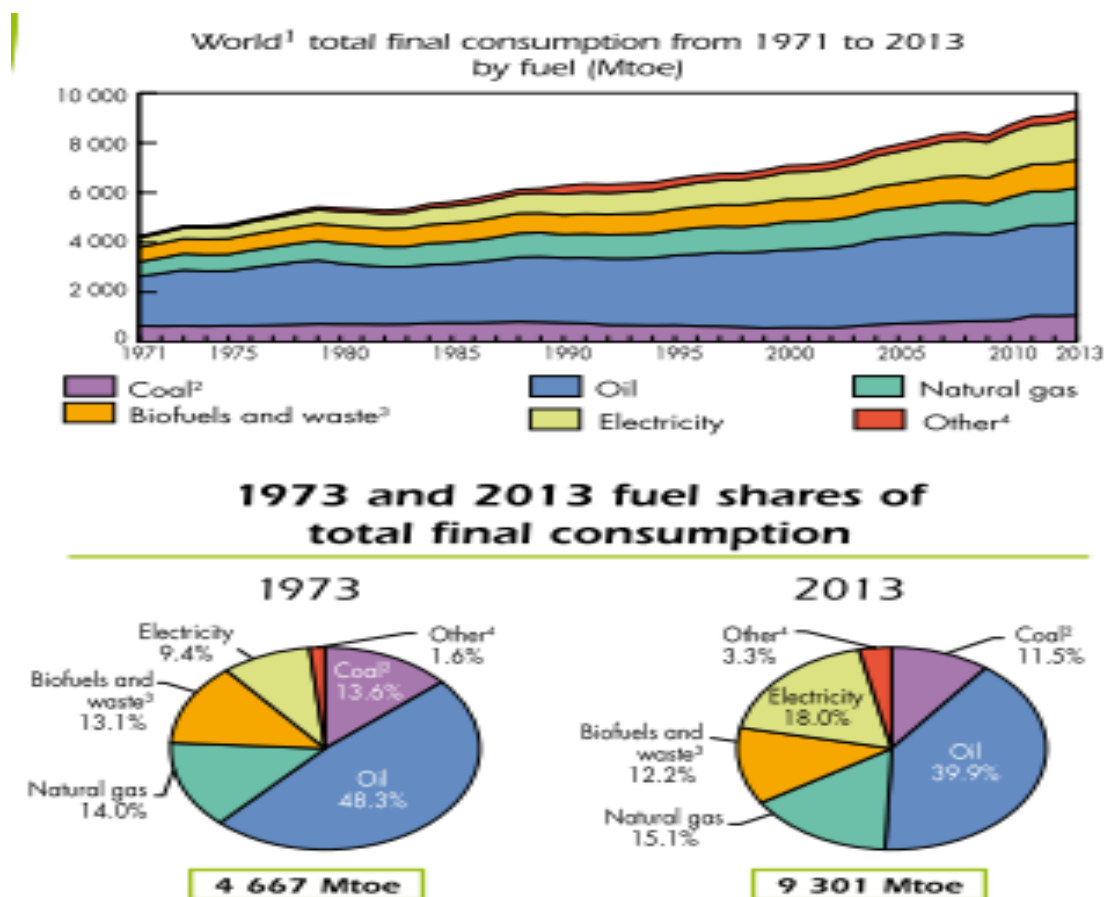
Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία της IEA (International Energy Agency) από την έκθεσή της Key Energy Statistics του 2015, παρατηρούμε για το έτος 2013 μία μείωση στη χρήση του πετρελαίου και αύξηση σε αυτήν του φυσικού αερίου σε σχέση με τα προηγούμενα έτη, γεγονός το οποίο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το φυσικό αέριο καθίσταται πολύ σημαντική πηγή τροφοδοσίας μαζί με το πετρέλαιο.

¹⁷ Ibid

¹⁸ Ibid

Το σίγουρο είναι ότι οι δύο μορφές υδρογονανθράκων (ως καθαρότερες μορφές ενέργειας) κερδίζουν όλο και περισσότερο έδαφος στον ενεργειακό καταμερισμό συγκριτικά με τον άνθρακα.¹⁹

Γράφημα 1.3.2 : Παγκόσμια συνολική κατανάλωση καυσίμων από το 1971-2013

Πηγή: EIA, Key world energy statistics ,2015

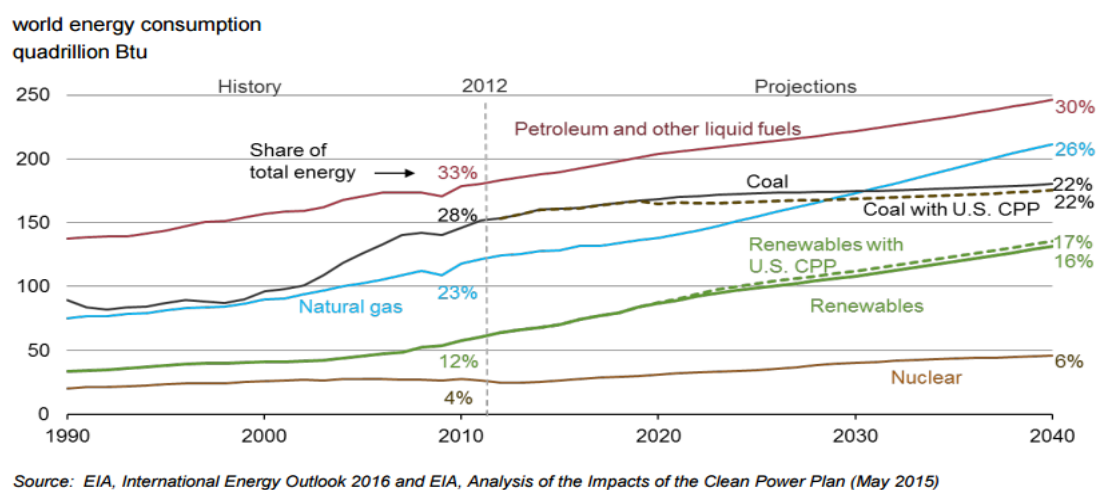
Οι μεγάλες οικονομικές δυνάμεις του πλανήτη βασίζονται στους ενεργειακούς πόρους, και οι διακυμάνσεις - τόσο στην προσφερόμενη ποσότητα όσο και στην τιμή αυτών - επιφέρουν σημαντικές αλλαγές τόσο στην παγκόσμια οικονομία όσο και στις εσωτερικές οικονομίες των κρατών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σπουδαιότητας της ενέργειας και των επιπτώσεων από την μείωση ή έλλειψη αυτής, αποτελεί η πετρελαϊκή κρίση του 1973 όπου τα μέλη του Οργανισμού Αραβικών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (ΟΑΠΕΚ) κήρυξαν «εμπάργκο» πετρελαίου. Οι διακοπές στον εφοδιασμό αλλά και οι συνεχείς αυξήσεις των τιμών, δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στην οικονομική δραστηριότητα αλλά και στην απλή καθημερινότητα των ανθρώπων, αφού οι υποδομές μεταφορών και θέρμανσης

¹⁹ EIA, Key world energy statistics ,2015

σταμάτησαν να λειτουργούν μεσούντος του χειμώνα. Ομοίως, το πλήγμα στην Ευρώπη ήταν εξίσου σοκαριστικό κατά την Ρωσοουκρανική κρίση το 2009, όταν η Ρ.Ο. έκλεισε τις στρόφιγγες από τους αγωγούς φυσικού αερίου που διέρχονταν από την επικράτεια της Ουκρανίας.

Η ολοένα και μεγαλύτερη κατανάλωση των συμβατικών μορφών ενέργειας (φυσικό αέριο, πετρέλαιο, γαιάνθρακες), από τις μεγάλες βιομηχανικές χώρες, οδηγεί στη σταδιακή εξάντλησή τους. Λόγω αυτού του γεγονότος, αλλά πολύ περισσότερο για περιβαλλοντολογικούς λόγους, προέκυψε από τη δεκαετία του 1970 η ανάγκη για αξιοποίηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ). Αν και στις μέρες μας οι ΑΠΕ λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στους στρατηγικούς σχεδιασμούς των ανεπτυγμένων χωρών, καταλαμβάνουν ένα πολύ μικρό ποσοστό στη ενεργειακή πίτα. Ενδεικτικά οι ΑΠΕ αποτελούν το 6% της παραγόμενης ενέργειας στις Η.Π.Α και στην Ε.Ε. επιδιώκεται μέχρι το 2020 να αποτελούν το 20% των αναγκών σε ηλεκτρική ενέργεια (οδηγία 2001/77/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου). Όσον αφορά δε την πυρηνική ενέργεια, η οποία χρησιμοποιείται αποκλειστικά σχεδόν στον ηλεκτροπαραγωγικό τομέα, υπάρχει μια σχετική διστακτικότητα η οποία εδράζεται κυρίως στα πυρηνικά ατυχήματα που συγκλόνισαν την ανθρωπότητα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΙΑ το 2015, η παγκόσμια κατανάλωση πυρηνικής ενέργειας δεν αναμένεται να ξεπεράσει το 6% μέχρι το 2040.²⁰ Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού της γης καθώς και η ολοένα αυξανόμενη οικονομική ανάπτυξη των κρατών θα εντείνουν τις ενεργειακές ανάγκες παγκοσμίως.

Γράφημα 1.3.3: Παγκόσμια κατανάλωση ενέργειας από το 1990-2040

Πηγή: U.S Energy Information Administration, International Energy Outlook 2016

²⁰ U.S Energy Information Administration, International Energy Outlook 2016

Στο πλαίσιο της ενέργειας διακρίνουμε δύο γενικές κατηγορίες χωρών. Στην πρώτη εντάσσονται αυτές που παράγουν ενέργεια και το έδαφός τους έχει σημαντικές ποσότητες συμβατικών πηγών ενέργειας, καθώς επίσης και εκείνες από τον εθνικό χώρο των οποίων διέρχονται αγωγοί μεταφοράς ενεργειακών αποθεμάτων. Στην δεύτερη ανήκουν οι χώρες εκείνες που απαραίτητα εξαρτώνται από την εισαγόμενη ενέργεια για την οικονομική τους επιβίωση.²¹

Αναπόφευκτα το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας, τόσο της ασφάλειας των εισαγωγών όσο και των εξαγωγών, όπως αναλύθηκε παραπάνω, καταλαμβάνει τις πρώτες θέσεις της στρατηγικής ατζέντας των κρατών αλλά και των διεθνών οργανισμών. Η ομαλή και απρόσκοπτη ροή των ενεργειακών πόρων με την συνεπακόλουθη αδιατάρακτη λειτουργία των ενεργειακών-γεωοικονομικών δικτύων, έχει ωθήσει τις διεθνείς και περιφερειακές δυνάμεις στη γεωπολιτική μάχη των αγωγών. Οι χώρες που ανήκουν στην πρώτη από τις παραπάνω κατηγορίες, διαθέτουν αδιαμφισβήτητα ένα σημαντικό διαπραγματευτικό και γεωστρατηγικό πλεονέκτημα. Η ενέργεια αποτελεί ισχυρό μέσο άσκησης οικονομικής και πολιτικής επιρροής για την επίτευξη των σκοπών και των εθνικών στόχων (κύρια αντικείμενα της εξωτερικής πολιτικής, που αναλύθηκε στην 1^η ενότητα) ενός κράτους. Επομένως, καθίσταται σαφές ότι η ενέργεια και, εν προκειμένω, η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, διαδραματίζει καταλυτικό ρόλο στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών. Ενέργεια και εξωτερική πολιτική είναι άμεσα συνδεδεμένες και αλληλοεξαρτώμενες.

1.4 Πλουραλισμός, Κορπορατισμός, Ομάδες Συμφερόντων

Εκτός από το εθνικό συμφέρον που αποτελεί καίριο αντικείμενο της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, στην εσωτερική πολιτική σκηνή των κρατών υπάρχουν και τα οργανωμένα συμφέροντα ή ομάδες συμφερόντων που επιδιώκουν να επηρεάσουν κάποιες ή τις δημόσιες πολιτικές²². Όταν τα συμφέροντα αυτών των οργανώσεων ή ομάδων αφορούν κρίσιμα εθνικά ζητήματα, όπως η διαχείριση των εθνικών φυσικών πόρων ή της ενέργειας γενικά, τότε η πίεση που ασκούν στις εκάστοτε κυβερνήσεις, δύναται να επηρεάζει την διαμόρφωση της εθνικής στρατηγικής και της εξωτερικής πολιτικής σχετικά με την διαχείριση αυτών των ζητημάτων. Όπως αναφέρει ο καθηγητής κ. Λάβδας στο βιβλίο του "Συμφέροντα και πολιτική", οι κυβερνήσεις από μόνες τους δεν είναι τόσο ισχυρές ώστε να αντισταθούν στις πιέσεις που

²¹ https://www.iene.gr/energyweek09/articlefiles/eep/1stSession/4_A_ANDRIANOPOULOS

²² Κώστας Α. Λάβδας, "Συμφέροντα και Πολιτική", Παπαζήση, 2004, κεφ.1

δέχονται από τα οργανωμένα συμφέροντα και διαμέσου του Κοινοβουλίου νομιμοποιούν τις δημόσιες πολιτικές τους και προσπαθούν να εξισορροπήσουν αυτές τις πιέσεις.²³

Η μελέτη της σημασίας των οργανωμένων συμφερόντων στην πολιτική διαδικασία, ιδίως κατά την μεταπολεμική περίοδο, για αρκετές δεκαετίες αποτελούσε αποκλειστικότητα των αμερικανικών και αγγλοσαξονικών σχολών σκέψης, κυρίως λόγω της ιδιομορφίας των πολιτικών τους συστημάτων. Ειδικά, όσον αφορά τις Η.Π.Α., το πολυεπίπεδο ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης, η ανάπτυξη των επιτροπών στο Κογκρέσο κ.α., ώθησαν τη γιγάντωση των ιδιωτικών οικονομικών επιχειρήσεων και συμφερόντων πριν ακόμα από την πλήρη ανάπτυξη και λειτουργία των θεσμών και εξουσιών της ομοσπονδιακής διακυβέρνησης. Ειδικότερα, οι ομοσπονδιακοί θεσμοί στις Η.Π.Α. διαμορφώθηκαν ως αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων των επιχειρήσεων με τα οικονομικά συμφέροντα, που λειτουργούσαν σε εθνικό επίπεδο.²⁴

Κατά την πλουραλιστική οπτική γωνία, η πολιτική εξουσία δεν είναι μονοπώλιο μιας ομάδας ή μιας τάξης αλλά απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η συνεργασία και η συγκατάθεση της πλειοψηφίας του λαού. Καμία ομάδα συμφερόντων δεν επικρατεί και αυτός είναι ο λόγος που ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των ομάδων δεν λαμβάνει συγκρουσιακές διαστάσεις χομπσιανού χαρακτήρα. Οι πολυάριθμες ομάδες ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την επίτευξη των στόχων τους μέσω της δημόσιας πολιτικής ή και την επικύρωση των προτάσεων και απόψεών τους από το κράτος σε συγκεκριμένους τομείς της πολιτικής²⁵. Η δραστηριότητα μιας ομάδας συμφερόντων είναι ιδιαίτερα ισχυρή στις πλουραλιστικές Η.Π.Α., παρά το γεγονός ότι μπορούμε να την συναντήσουμε ακόμα και σε απολυταρχικά κράτη, όπου οι ομάδες αθόρυβα προσπαθούν να κερδίσουν την εύνοια του εκάστοτε δικτάτορα.²⁶

Ο κορπορατισμός συνίσταται στον κυρίαρχο ρόλο του κράτους όσον αφορά στον τρόπο λειτουργίας και διαμεσολάβησης των ομάδων συμφερόντων. Σύμφωνα με τον Schmitter ο κορπορατισμός *«μπορεί να οριστεί ως σύστημα εκπροσώπησης συμφερόντων στο οποίο οι συμμετέχουσες οντότητες είναι οργανωμένες σε περιορισμένο αριθμό ενιαίων, υποχρεωτικών, ιεραρχικά διαρθρωμένων και*

²³ Ibid

²⁴ Ibid, κεφ4,7

²⁵ Ibid, κεφ4

²⁶ Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, “Εισαγωγή στην πολιτική Επιστήμη”, Επίκεντρο, 2008, κεφ 10.

λειτουργικά διαφοροποιημένων κατηγοριών, αναγνωρισμένων από το κράτος. Στις οντότητες αυτές έχει παραχωρηθεί συνειδητά από το κράτος ένα μονοπώλιο εκπροσώπησης ενώ εκείνες σε αντάλλαγμα έχουν αναλάβει την υποχρέωση τήρησης ορισμένων κανόνων αναφορικά με την επιλογή της ηγεσίας και την άρθρωση των αιτημάτων τους» (Schmitter 1974: 93-94).²⁷ Διακρίνει δύο γενικές κατηγορίες κορπορατισμού, τον κρατικό- αυταρχικό και τον κοινωνικό- φιλελεύθερο. Ο κρατικός κορπορατισμός συνδυάζεται με τον κυρίαρχο ρόλο του κράτους στη διαμόρφωση των ομάδων συμφερόντων αλλά και της όλης πολιτικής διαδικασίας και συναντάται σε αυταρχικά καθεστώτα.²⁸

Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι το πολιτικό σύστημα της Ρ.Ο. χαρακτηρίζεται από στοιχεία κορπορατισμού; Η απάντηση είναι ναι καθώς, η πολιτική ιστορία της Ρ.Ο. είναι άμεσα συνυφασμένη με απολυταρχικά καθεστώτα, καθώς έχουμε τη διαδοχική μετάβαση από το τσαρικό καθεστώς στο καθεστώς του γραφειοκρατικού σταλινισμού και τελικά στο καθεστώς του «Πούτιν».²⁹ Η μετάβαση από το καθεστώς της ελεγχόμενης οικονομίας σε εκείνο της αγοράς ήταν σοκαριστική όχι μόνο για τη Ρ.Ο. αλλά και για όλες τις χώρες της ΕΣΣΔ. Οι ψηφοφόροι της Ρ.Ο. που δεν είχαν γνωρίσει τη δημοκρατία, έψαχναν στο πρόσωπο ενός αυταρχικού ηγέτη τη σταθερότητα. Ο πρόεδρος Πούτιν εκφόβισε ή φυλάκισε όσους του εναντιώθηκαν, πλην όμως οι Ρώσοι πολίτες τον υποστήριζαν. Η ρώσικη πολιτική κουλτούρα ευνοεί την διακυβέρνηση από έναν ισχυρό ηγέτη. Η Βουλή υπακούει τον πρόεδρο (κάτι το οποίο δεν συμβαίνει πάντα στο αμερικάνικο πολιτικό σύστημα). Η ιδιωτικοποίηση ισχυροποίησε τους λίγους (π.χ. Gazprom)³⁰. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα παρουσιαστεί η στενή σχέση των εταιριών παροχής ενέργειας της Ρ.Ο με την κυβέρνηση. Σε κάθε περίπτωση το πολιτικό σύστημα της Ρ.Ο. δεν μπορεί να θεωρηθεί ελεύθερο, αλλά περισσότερο απολυταρχικό. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η κατάταξη των χωρών σε «ελεύθερες» από το Freedom House, σύμφωνα με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.³¹

²⁷ Κώστας Α. Λάβδας, 'Συμφέροντα και Πολιτική', Παπαζήση, 2004, κεφ.4

²⁸ Ibid

²⁹ Θεόδωρος Γεωργίου, " Το απολυταρχικό σύστημα του Πούτιν", Η εφημερίδα των συντακτών, Μάρτιος 2018, διαθέσιμο στο : https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/143672_apolytarhiko-systima-toy-poytin

³⁰ Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, "Εισαγωγή στην πολιτική Επιστήμη", Επίκεντρο, 2008, κεφ 5.

³¹ Ibid, κεφ 10

Πίνακας 1.4.1: Κατάταξη των χωρών σε «ελεύθερες» από το Freedom House , σύμφωνα με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ για το έτος 2007.

Χώρα	Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ του 2006 (ΜΑΔ)	Κατάταξη του Freedom House για το 2007
Ηνωμένες Πολιτείες	\$ 43.500	1 (ελεύθερη)
Γαλλία	30.100	1 (ελεύθερη)
Ρωσία	12.100	5,5 (όχι ελεύθερη)
Μεξικό	10.600	2,5 (ελεύθερη)
Κολομβία	8.400	3 (μερικώς ελεύθερη)
Κίνα	7.600	6,5 (όχι ελεύθερη)
Σύρια	4.000	6,5 (όχι ελεύθερη)
Ινδία	3.700	2,5 (ελεύθερη)
Κένυα	1.200	3 (μερικώς ελεύθερη)

Πηγή: www.cia.gov/cia/publications/factbook/indexes.html και www.freedomhouse.org/ratings/index.html

Πηγή: Αναδημοσίευση από το βιβλίο .: Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, “Εισαγωγή στην πολιτική Επιστήμη

Οι στρατηγικές και μέθοδοι επιρροής των ομάδων συμφερόντων είναι οι ακόλουθες³²:

- **Η θεσμική διαμεσολάβηση των αιτημάτων:** προσπάθεια να πεισθούν οι αξιωματούχοι ότι τα προβαλλόμενα αιτήματα από τους lobbyists είναι σημαντικά ζητήματα.
- **Χρήση των Political Action Committees(PACs):** οργανώσεις που δεν είναι επίσημα συνδεδεμένες με κάποιο κόμμα ή υποψήφιο, αλλά προβαίνουν στην δαπάνη χρηματικών ποσών για να επηρεάσουν το εκλογικό αποτέλεσμα.
- **Εμπλοκή στην προεκλογική διαδικασία:** Ανοικτή υποστήριξη υποψηφίων ή και κομμάτων από ομάδες συμφερόντων με χρήση οργανωτικών δικτύων ή και συμμετοχή στην προεκλογική προπαγάνδα για παρότρυνση των μελών τους ή και των φιλικά προσκείμενων σε αυτούς, προκειμένου να υποστηρίξουν τους φιλικά διακείμενους πολιτικούς.
- **Χρήση των δικαστηρίων.**

³² Κώστας Α. Λάβδας, “Συμφέροντα και Πολιτική”, Παπαζήση, 2004, κεφ.7, & Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, “Εισαγωγή στην πολιτική Επιστήμη”, Επίκεντρο, 2008, κεφ 10.

- **Εκμετάλλευση της τεχνικής γνώσης και εξειδίκευσης:** σε πολλές περιπτώσεις το πολιτικό σύστημα χρειάζεται τις εξειδικευμένες γνώσεις των τεχνοκρατών των ομάδων συμφερόντων.
- **Πίεση από τα μέλη των οργανώσεων**
- **Δημοσιότητα και διαφήμιση:** Πληροφόρηση της κοινής γνώμης για να δημιουργηθεί ένα θετικό κλίμα υπέρ τους, ώστε να είναι δύσκολο για την κυβέρνηση να τοποθετηθεί αρνητικά απέναντι στα αιτήματά τους.
- **Σχέσεις με πολιτικά κόμματα**
- **Χρήση διαδηλώσεων και βίαιων μέσων.**

Σύμφωνα με τον καθηγητή κύριο κ. Λάβδα ο όρος «lobbyist» είναι όρος των αρχών του 19^{ου} αιώνα στις Η.Π.Α.. Η πρώτη βάσιμη ερμηνεία του αφορά στους «lobby agents», οι οποίοι ήταν αυτοί που ανέμεναν στους διαδρόμους του New York State Capitol για να μιλήσουν σε μέλη του πολιτειακού Κογκρέσου. Η δεύτερη βάσιμη ερμηνεία του αφορά στο «lobby» (διάδρομος) του Willard Hotel (Ουάσιγκτον) ως σημείο αναμονής και συναντήσεων στις πρώτες δεκαετίες μετά το 1800. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο όρος «lobbyist» έχει καθιερωθεί από το 1835 στην Ουάσιγκτον, αρχικά κυρίως με αρνητικό πρόσημο.³³

Στις Ηνωμένες Πολιτείες τα τελευταία χρόνια το lobbying έχει εξελιχθεί σε μια βιομηχανία δισεκατομμυρίων δολαρίων, όπου ομάδες συμφερόντων, εταιρείες, εργατικά σωματεία, βιομηχανικοί σύνδεσμοι και εμπορικά επιμελητήρια ξοδεύουν πολύ μεγάλα ποσά για να ασκήσουν επιρροή στις αποφάσεις του Κογκρέσου και στις ομοσπονδιακές υπηρεσίες. Ως αντάλλαγμα, οι ασκούντες το lobbying, ζητούν την ευνοϊκή μεταχείριση των ζητημάτων τους, με σκοπό την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους.³⁴

Όσον αφορά στο εννοιολογικό πλαίσιο της έννοιας lobby, συναντάμε δύο βασικές έννοιες. Αυτές είναι το Lobby και το Lobbying. Lobby είναι μία ομάδα ανθρώπων που προσπαθούν να πείσουν την κυβέρνηση ή μία επίσημη αρχή να κάνει κάτι.³⁵ Το Lobbying είναι μία διαδικασία που υπάγεται στο ευρύτερο σύστημα των δημοσίων σχέσεων και επικεντρώνεται στα μέλη μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού, που επιδιώκουν να πείσουν και να διαπραγματευτούν με όλους τους

³³ Διαλέξεις κ. Κώστα Λάβδα στο ΠΜΣ ΔΣΣΣ 2018-19, Πάντειον Πανεπιστήμιο.

³⁴ Julio, P. (2009), The Politics of Growth: Can Lobbying Raise Growth and Welfare? (Job Market Paper), διαθέσιμο στο: <https://run.unl.pt/bitstream/10362/11570/1/wp542.pdf>

³⁵ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lobby>

εμπλεκόμενους στις εκάστοτε κυβερνήσεις, σχετικά με θέματα που αφορούν τη στρατηγική ανάπτυξή τους.³⁶ Συνεπώς το Lobbying περιλαμβάνει :

- Την παρακολούθηση της χάραξης της δημόσιας πολιτικής για μια ομάδα ενδιαφέροντος.
- Την δημιουργία ενός ευνοϊκού κλίματος για αυτή τη συγκεκριμένη ομάδα.
- Την άσκηση μοχλών πίεσης προς τα κέντρα αποφάσεων για την υποστήριξη και την αποδοχή πολιτικών επεμβάσεων.

³⁶ Moloney, K. (1997), Government and Lobbying activities. In Public Relation: Principles and Practice, London: International Thompson Press

Κεφάλαιο 2^ο

Η ενεργειακή πολιτική της Ρ.Ο. τον 21 αιώνα

2.1 Εισαγωγή

Το τέλος του 20^{ου} αιώνα σηματοδοτείται από τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) διαλύεται και την διαδέχεται η Ρωσική Ομοσπονδία (Ρ.Ο.) το 1991, με ιστορικά πρώτο εκλεγμένο πρόεδρο τον Μπόρις Γιέλτσιν (Ιούνιος 1991). Το ισχύον Σύνταγμα της Ρ.Ο. εγκρίθηκε μετά το Δημοψήφισμα της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1993 (54,5% των ψηφοφόρων ψήφισαν υπέρ) και αντικατέστησε το σοβιετικό Σύνταγμα του 1978.

Στη μετασοβιετική Ρωσία γίνεται μια προσπάθεια αποκατάστασης της θέσης της ως ισχυρό κράτος στη διεθνή πολιτική σκηνή. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας Γιέλτσιν, γίνεται η πρώτη καταγραφή των προτεραιοτήτων της ρωσικής στρατηγικής έναντι του εγγύς εξωτερικού με τη μορφή του υπομνήματος «Στρατηγική και Τακτική της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής έναντι του Εγγύς Εξωτερικού»³⁷, σύμφωνα με το οποίο η Ρωσία πρέπει να αναδειχθεί σε ηγετικό παράγοντα σταθερότητας και ασφάλειας στην ευρύτερη μετασοβιετική περιοχή, καθώς τα συμφέροντα της εκεί δεν πρέπει να επηρεαστούν από ανταγωνιστικές ξένες δυνάμεις³⁸.

Τον Αύγουστο του 1999 ο πρόεδρος Γιέλτσιν ορίζει ως πρωθυπουργό της Ρ.Ο. τον Βλαντίμιρ Πούτιν, και μετά την απροσδόκητη παραίτηση του πρώτου τον Δεκέμβριο του 1999, αναλαμβάνει την προεδρία ο δεύτερος αρχικά ως αντικαταστάτης, και έπειτα, κερδίζοντας τις προεδρικές εκλογές του 2000. Από τότε και μέχρι σήμερα ο Βλαντίμιρ Πούτιν εναλλάσσεται στις θέσεις του Πρωθυπουργού και του Προέδρου, έχοντας τέσσερις 4ετίες στην προεδρία μαζί με τις πρόσφατες προεδρικές εκλογές του 2018.

Ο πρόεδρος Πούτιν κατέστησε σαφές ότι θα υιοθετήσει μία φιλελεύθερη εξωτερική πολιτική που θα επαναπροσδιορίσει τις σχέσεις της Ρ.Ο με την Δύση ούτως ώστε να προωθήσει τα μακροπρόθεσμα ρωσικά στρατηγικά συμφέροντα. Το αντιτείχισμα σε αυτήν τη μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής, είναι μία απολυταρχική εσωτερική πολιτική, την οποία οι πλέον διακεκριμένοι σχολιαστές της Ρώσικης πολιτικής Michael McFaul και Richard Sakwa χαρακτήρισαν ως

³⁷ Συλλογή, «Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις», 2010, σελ. 183

³⁸ Collection, 2007, "Russian Foreign Policy in the 21st and the Shadow of the Past", σελ. 5

«ελεγχόμενη δημοκρατία» (managed democracy). Αυτή η τάση αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια της Περεστρόικας και της προεδρίας Γιέλτσιν και αναβίωσε μετά το 2000 , δηλαδή από την αρχή της προεδρίας Πούτιν.³⁹

Η σύγχρονη Ρωσική Γεωστρατηγική είναι επηρεασμένη τόσο από τη Ρωσική Αυτοκρατορία όσο και από την Σοβιετική Ρωσία, και εκφράζεται με διάφορες σχολές σκέψης οι σημαντικότερες από τις οποίες είναι ο «Δυτισμός» (Westernism), ο «Ευρασιατισμός» (Eurasianism) και ο «Νέο-Ευρασιατισμός» (Neo-eurasianism). Ο Δυτισμός αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια του 18^{ου} - 19^{ου} αιώνα , κυριάρχησε κατά τη διάρκεια προεδρίας του Γκορμπατσόφ και εξέφραζε την αντίληψη ότι οι παραχωρήσεις προς την Δύση γίνονται με την προϋπόθεση της σε αντάλλαγμα ανοχής και βοήθειας για την εξυπηρέτηση των κοινών ενδιαφερόντων της Ρωσίας και της Δύσης. Με αυτόν τον τρόπο υπήρχε η πεποίθηση της εγγυημένης ανάκαμψης της ρωσικής οικονομίας της εποχής και η βεβαιότητα ότι θα προσελκύνονταν ξένες επενδύσεις. Η αποσύνθεση όμως της ΕΣΣΔ και μετέπειτα η οικονομική κατάρρευση του 1998, υπονόμισαν αυτήν την θεώρηση. Ο Ευρασιατισμός από την άλλη, αναπτύχθηκε μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, την περίοδο της προσπάθειας ανασύστασης της χαμένης αίγλης. Προσπάθησε να συγκεράσει τη Γερμανική και Αγγλοσαξονική γεωπολιτική υπό το πρίσμα της Ευρασίας ως κυρίαρχου και καίριου δρώντα στην παγκόσμια πολιτική σκηνή. Αυτή η αντίληψη βασίστηκε στα γεωπολιτικά δεδομένα (λόγω της γεωγραφικής της θέσης) και την πολιτικοοικονομική πρόθεση της Ρωσίας να διατηρήσει την ισορροπία μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Τέλος, ο Νεοευρασιατισμός διέθετε ισχυρές αντιαμερικανικές αντιλήψεις. Η λογική του στηρίζονταν στη μεγάλη σημασία της επικράτειας, των φυσικών πόρων, της στρατιωτικής υπεροχής και του άμεσου ελέγχου αυτής της επικράτειας και η προάσπιση των εθνικών συμφερόντων θα επιτυγχάνονταν μέσω της συγκρότησης στρατιωτικών και πολιτικών συνασπισμών.⁴⁰

Ενώ η προεδρία του Γιέλτσιν συνδέθηκε με τη γεωστρατηγική συρρίκνωση της Ρωσίας, η περίοδος της προεδρίας του Πούτιν συνδέθηκε με την αναβίωση του Ευρασιατισμού προσαρμοσμένο στο δόγμα του. Το δόγμα του Πούτιν για τη Ρωσία του 21^{ου} αιώνα βασίζεται στην υπόθεση ότι, είναι η γεωστρατηγική θέση ενός κράτους , [η Ρωσία αποτελεί το συνδετικό κρίκο της Ευρώπης (Κεντρική, Ανατολική

³⁹ Irina Isakova, 2005, "RUSSIAN GOVERNANCE IN THE TWENTY-FIRST CENTURY", Frank Cass, London-New York, p.6-7

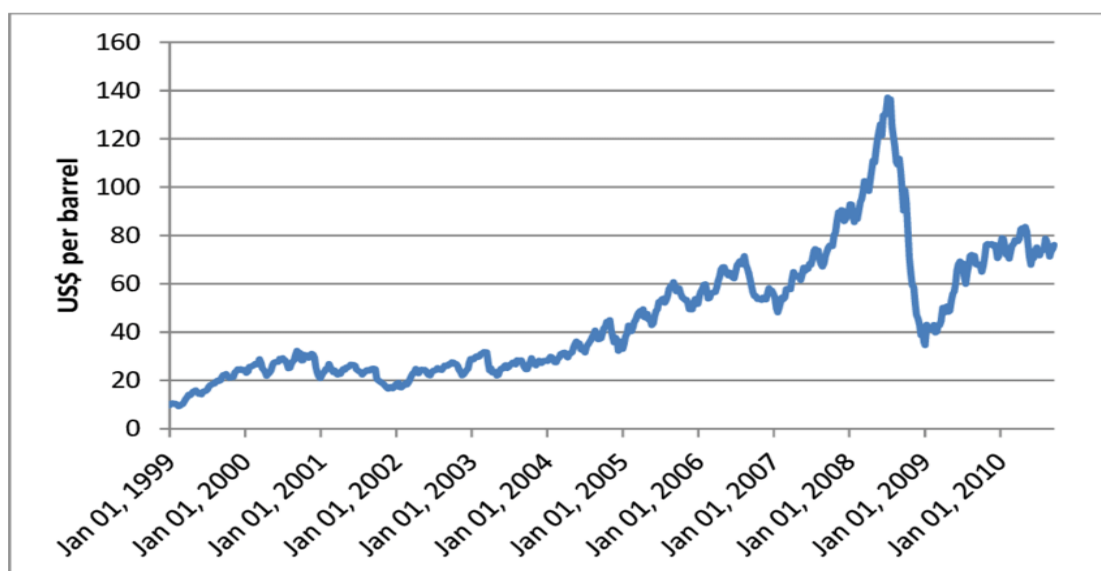
⁴⁰ Ibid, ch.1

και Βόρεια) με την πλούσια σε πετρέλαιο Μέση Ανατολή, την Κεντρική Ασία και την αχανή αγορά των ασιατικών χωρών του Ειρηνικού], που θα του εξασφαλίσει τις συνθήκες για την οικονομική του ανόρθωση, τις ευκαιρίες για να εμπλακεί με τους διεθνείς θεσμούς και τα ζητήματα ασφαλείας και, τέλος, θα του αυξήσει την γεωοικονομική του επιρροή ως παγκόσμιος δρών. Η Ρωσία βλέπει τον εαυτό της ως το «κράτος γέφυρα» μεταξύ των μεγάλων και αναπτυσσόμενων αγορών και ταυτόχρονα ως εμπόδιο της διασύνδεσης της Ευρώπης με την ασιατικές χώρες του Ειρηνικού και της Βόρειας Ευρώπης με την Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο, εκμεταλλευόμενη τη γεωπολιτική της θέση.⁴¹

Συνοψίζοντας, ο πρόεδρος Πούτιν από την αρχή της προεδρίας του, αποσκοπούσε να ανασυστήσει την αποκλειστικότητα της ρωσικής επιρροής, να επαναπροσδιορίσει τους εθνικούς στόχους με επίκεντρο την οικονομική ανάπτυξη εστιάζοντας στην ενεργειακή πολιτική και την εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου της χώρας και των ενεργειακών κοιτασμάτων.⁴² Η έλευσή του στην εξουσία είχε ως αποτέλεσμα η ενεργειακή επιρροή της Ρωσίας να είναι αξιοσημείωτη. Αυτό οφείλεται στους παρακάτω λόγους:

- την περίοδο 2000-08 παρατηρούμε μία ραγδαία αύξηση της τιμής του πετρελαίου γεγονός που ευνόησε την ενεργειακή πολιτική του Πούτιν.

Γράφημα 2.1.1: Η πορεία της τιμής του πετρελαίου από το 1999-2010

Πηγή: https://www.researchgate.net/figure/Average-World-Price-of-Crude-Oil_fig1_254440925

⁴¹ Ibid

⁴² Rumer B. Eugene, 2007, "Russian Foreign Policy beyond Putin", The International Institute for Strategic Studies, σελ.10

- Ο Πούτιν προχώρησε σε επανακρατικοποίηση κολοσσιαίων εταιρειών στον ενεργειακό τομέα, που είχαν ιδιωτικοποιηθεί επί προεδρίας Γιάλτσιν, ούτως ώστε το παλιό σύστημα “επιχειρηματικής ολιγαρχίας” της δεκαετίας του 1990 να πάψει να παρεμβαίνει στα πολιτικά δρώμενα της χώρας προκειμένου να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά της. Έτσι, οι μεγάλες ενεργειακές εταιρείες κολοσσοί (Gazprom, Rosneft και Transneft) λειτουργούν υποστηρικτικά στη ρωσική εξωτερική πολιτική και σε πλήρη συνεννόηση με την κεντρική ρωσική κυβέρνηση ούτως ώστε να προωθηθεί η οικονομική ανάπτυξη και τα ρωσικά εθνικά συμφέροντα.⁴³
- Στο εξωτερικό κινήθηκε δυναμικά, προσπαθώντας να αποκτήσει ενεργό ρόλο επί των ενεργειακών προγραμμάτων και, κυρίως, σε εκείνα που αφορούν την μεταφορά των ενεργειακών της αποθεμάτων μέσω αγωγών. Έτσι λοιπόν, η Ρ.Ο. κατέχει μία πολύ ισχυρή θέση στον ενεργειακό ανταγωνισμό, καθώς αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς ενέργειας. Η κατασκευή αγωγών μεταφοράς πετρελαίου και φυσικού αερίου αποτελεί σημείο κλειδί για την ανάπτυξη ενεργειακών σχέσεων με άλλους εταίρους.⁴⁴

Η εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων από τη Ρ.Ο. συνεισφέρει σε ποσοστό περίπου 50% στα συνολικά κρατικά έσοδα, γεγονός το οποίο ενισχύει την αποδοχή του Πούτιν από τους Ρώσους πολίτες, αφού τους εξασφαλίζει φυσικό αέριο και πετρέλαιο σε πολύ χαμηλές τιμές. Τα έσοδα αυτά, σε συνδυασμό με τη φορολόγηση αυτών των μορφών ενέργειας, τροφοδοτούν τα δύο ρωσικά κρατικά ταμεία: το Αποθεματικό ταμείο (the Reverse Fund) και το Εθνικό Ταμείο Πλούτου (National Wealth Fund).⁴⁵

2.2 Εξάρτηση και Αλληλεξάρτηση Ε.Ε.-Ρ.Ο.

Η Ρωσία είναι ο δεύτερος (2^{ος}) μεγαλύτερος παραγωγός φυσικού αερίου και ο τρίτος (3^{ος}) μεγαλύτερος παραγωγός αργού πετρελαίου στον κόσμο. Η εγγύτητά της με την ευρωπαϊκή ήπειρο, καθώς και τα περιορισμένα αποθέματα υδρογονανθράκων εντός

⁴³ Συλλογή, «Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις», 2010, σελ. 55

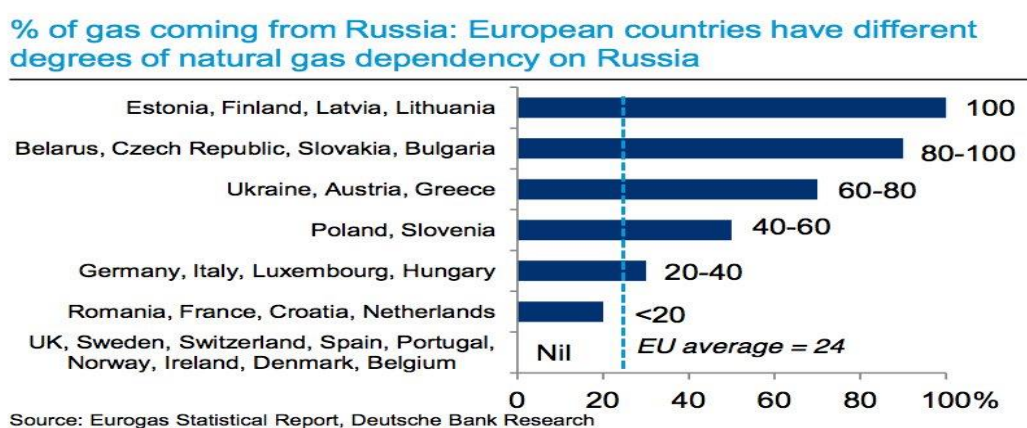
⁴⁴ Gusev, A. (2015) *Russian Energy Policies Revisited*. Edited by Kirsten Westphal. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs. Available at: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2015RP08_gsv_wep

⁴⁵ Alexander Gusev and Kirsten Westphal, « Russian Energy Policies Revisited», December 2015 Berlin, p. 10

της Ευρώπης, έχουν καταστήσει την τελευταία ως τον μεγαλύτερο εισαγωγέα των εξαγωγών της.

Τα τελευταία χρόνια ο μονοπωλιακός έλεγχος της αγοράς της Β. Ευρώπης από τους Ρώσους έχει εδραιωθεί. Η Ευρώπη εισάγει από τη Ρωσία το 35% του αργού πετρελαίου, το 30% του φυσικού αερίου και το 26% του γαιάνθρακα. Η Γερμανία δε, που αποτελεί τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη της Γηραιάς Ηπείρου, εισάγει το 60% της ενέργειας που καταναλώνει. Αντίστοιχα εξαρτημένες ενεργειακά είναι και οι γειτονικές χώρες της Ρωσίας, κυρίως αυτές από τις οποίες διέρχονται οι αγωγοί της.⁴⁶ Ενδεικτικά στο παρακάτω πίνακα φαίνονται τα ποσοστά εξάρτησης των διαφόρων χωρών από την Ρωσία.

Γράφημα 2.2.1: Η επί % εξάρτηση των Ευρωπαϊκών χωρών από τη Ρωσία.

Πηγή: Αναδημοσίευση από <https://www.businessinsider.com/europe-country-dependence-on-russian-gas-2014-7>

Στην αγορά αυτή η Ρωσία διαθέτει ένα τεράστιο δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου με τους εξής κύριους λειτουργικούς αγωγούς:

Ο βορειότερος, περιλαμβάνει δύο αγωγούς: τον Yamal-Europe και τον Northern Lights, οι οποίοι τρέχουν παράλληλα μέχρι τη Λευκορωσία. Ειδικότερα, ο Yamal συνεχίζει διασχίζοντας την Πολωνία και καταλήγει να ενώνεται με το γερμανικό δίκτυο αερίου μέσω του Jagal. Ο αγωγός Northern Lights έχει πολλά παρακλάδια κατά μήκος της διαδρομής του και διέρχεται από τη Λιθουανία, τη Πολωνία και την Ουκρανία. Από εκεί το φυσικό αέριο συνεχίζει δυτικότερα στην Ευρώπη μέσω συνδέσεων με άλλους αγωγούς. Πριν φτάσει στη Λευκορωσία, η προέκταση του Northern Lights πηγαίνει βορειότερα και τροφοδοτεί την ευρύτερη

⁴⁶ Ibid., p.9

περιοχή της Αγίας Πετρούπολης και τη Φινλανδία, ενώ δεύτερο τμήμα με ίδια κατεύθυνση τροφοδοτεί τον υποθαλάσσιο αγωγό Nord Stream ο οποίος καταλήγει στη Γερμανία και μέσω του Opal τροφοδοτεί την κεντρική Ευρώπη. Η συνολική ετήσια δυναμικότητα του βορειότερου άξονα είναι ίση με 78 bcm.⁴⁷

Ο δεύτερος άξονας του δικτύου και νοτιότερος, αποτελείται από δύο κύριους αγωγούς: τον Brotherhood και τον Soyuz. Ο πρώτος, αποτελεί τη μεγαλύτερη διαδρομή μεταφοράς φυσικού αερίου από τη Ρωσία μεταφέροντας πάνω από 100 bcm φυσικού αερίου ετησίως, διέρχεται από την Ουκρανία και φτάνει μέχρι και τη Σλοβακία. Στη Σλοβακία, ο αγωγός χωρίζεται σε δύο παρακλάδια το ένα από τα οποία φτάνει στην Τσεχία και το άλλο στην Αυστρία. Το δεύτερο παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην τροφοδοσία ρωσικού φυσικού αερίου, αφού από την Αυστρία φτάνει στην Ιταλία, τη Σλοβενία και την Ουγγαρία. Ο Soyuz μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία και την Κεντρική Ασία μέχρι την Ουκρανία, ενώ από εκεί το αέριο διανέμεται και κεντρικότερα μέσω άλλων αγωγών. Μαζί οι δύο αγωγοί έχουν συνολική ετήσια δυναμικότητα μέχρι 150 bcm.⁴⁸ Τέλος, ο υποθαλάσσιος αγωγός Blue Stream κατασκευάστηκε για να καλύπτει αποκλειστικά τη Τουρκία.

Γράφημα 2.2.2: Κύριοι αγωγοί τροφοδοσίας Ευρώπης με προέλευση τη Ρωσία.

Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Major_russian_gas_pipelines_to_europe.png

⁴⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_natural_gas_pipelines#Europe

⁴⁸ Ibid

Ο τρόπος που χρησιμοποιεί η Ρωσία τα ενεργειακά κοιτάσματα προσομοιάζει την τακτική του «κρότου και του μαστιγίου». Από τη μία, προσπαθεί να προσελκύσει συμμάχους - είτε εντός της Ε.Ε. είτε στις περιοχές του μετασοβιετικού χώρου - και από την άλλη, προβαίνει σε τιμωρία των κρατών που εναντιώνονται στις προθέσεις της ή με απειλή παγώματος τροφοδοσίας ή με ακριβότερες τιμές (Ουκρανία, Λευκορωσία).⁴⁹ Επιπλέον, προσπαθεί να μπλοκάρει ενέργειες προμήθειας πετρελαίου και φυσικού αερίου από χώρες της Κεντρικής Ασίας (Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν) και της Β. Αφρικής, είτε με παροχή φθηνής ενέργειας στις φιλικά προσκείμενες χώρες, είτε συμμετέχοντας ενεργά στην παραγωγή και διάθεση πετρελαίου και φυσικού αερίου από αυτές τις περιοχές, αυξάνοντας έτσι τον έλεγχό της επί αυτών των εναλλακτικών. Για παράδειγμα, στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, το 2002 και το 2003, η Gazprom αγόρασε περισσότερα από 6 bcm φυσικού αερίου από το Καζακστάν. Το 2004 αγοράζει 4.5 bcm, και το 2006 αγοράζει 20 bcm από το Τουρκμενιστάν. Τέλος, το 2007, η Ρωσία υπογράφει προκαταρκτική συμφωνία με το Τουρκμενιστάν και το Καζακστάν για την κατασκευή νέου αγωγού γύρω από την Κασπία.⁵⁰

Σε συνέχεια των παραπάνω, μία ανάλυση στη σελίδα του NATO Review επισημαίνει ότι η ενέργεια έχει καταστεί ένα γεωπολιτικό όπλο για την Ρωσία, όσον αφορά την αντιπαράθεσή της με την Ουκρανία, που τουλάχιστον στο άμεσο μέλλον εκτιμάται ότι θα έχει τεράστιες οικονομικές συνέπειες για την Ε.Ε. και κυρίως για τα ευάλωτα κράτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Βαλτικής. Η Δυτική Ευρώπη, σε μια ενδεχόμενη διακοπή τροφοδοσίας από τη Ρωσία, έχει ως εναλλακτική την τροφοδοσία της από την Νορβηγία και τη Β. Αφρική. Δεν υπάρχει όμως αντίστοιχη εναλλακτική για τα προαναφερθέντα κράτη αφού, παρά την ενσωμάτωσή τους στην Ενιαία Αγορά Ενέργειας της Ε.Ε., θα συνεχίσουν στο προσεχές μέλλον να είναι δέσμια των Ρωσικών εξαγωγών φυσικού αερίου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Περιφερειακό Κέντρο Ερευνών Ενεργειακής Πολιτικής, μία διακοπή ροών στην Ευρώπη για ένα μήνα - τόσο από τον αγωγό διά μέσου της Ουκρανίας όσο και του Yamal και του Nordstream - θα είχε ως συνέπεια να καλυφθεί μόνο το 77% της ζήτησης φυσικού αερίου της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, που συνεπάγεται αύξηση της τιμής κατά 37%. Στο ενδεχόμενο δε ενός δωδεκάμηνου εμπάργκο της

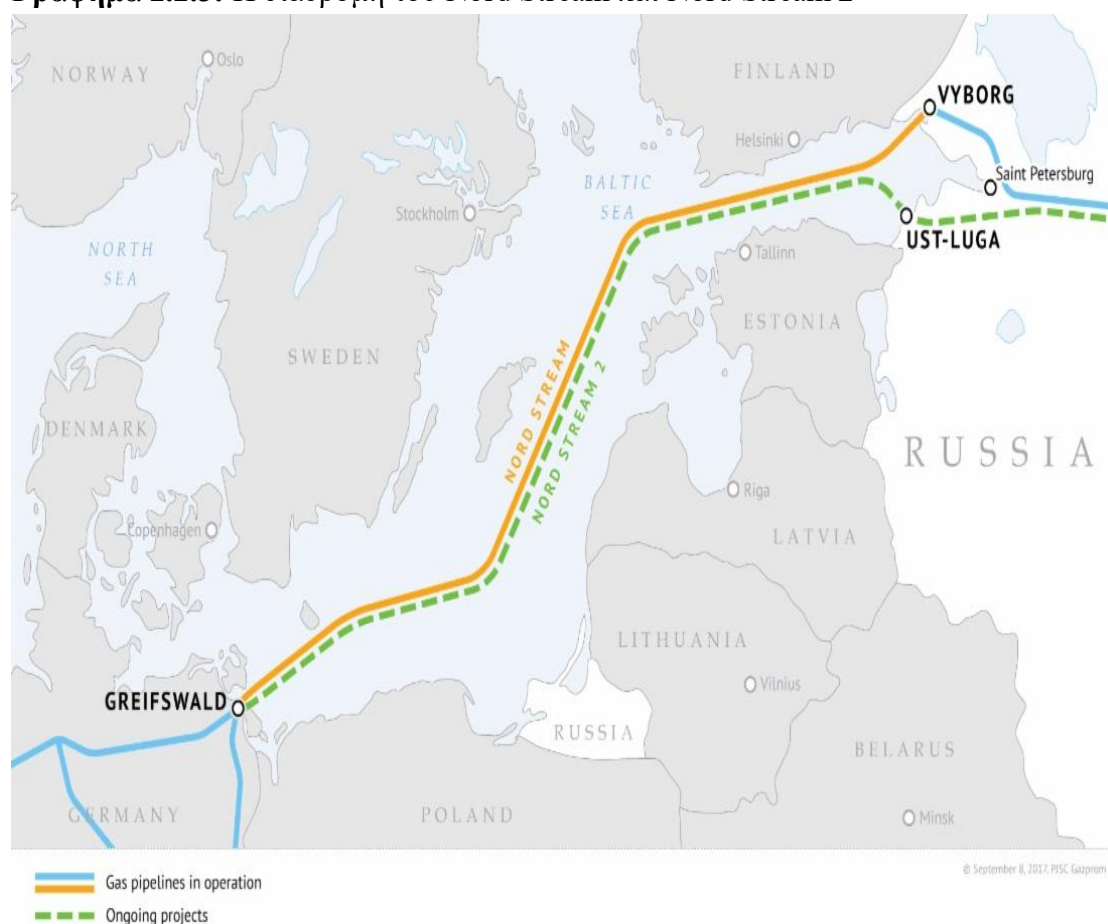
⁴⁹ Randall Newnham, "Oil, carrots, and sticks: Russia's energy resources as a foreign policy tool", *Journal of Eurasian Studies*, 2011, pp.137-138.

⁵⁰ Συλλογή, «Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις», 2010, σελ.137

Ρωσίας, που θα μείωνε τις εξαγωγές κατά 30% και θα αύξανε την τιμή κατά 31%, το αποτέλεσμα θα ήταν η αδυναμία κάλυψης της ζήτησης φυσικού αερίου με συνεπακόλουθες καταστροφικές οικονομικές συνέπειες.⁵¹

Η ρώσο-ουκρανική κρίση όμως, δημιούργησε ένα κλίμα ανασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με την ομαλή ροή ενέργειας. Προκειμένου να τεθεί η Ρωσία ως εγγυητής ασφάλειας και σταθερότητας και να θεμελιωθεί ως βασικός προμηθευτής της Ε.Ε. προσπάθησε να μειώσει τις τέτοιου είδους επιδράσεις από τις διαμετακομιστικές χώρες. Η λύση δόθηκε με την κατασκευή των αγωγών Nord Stream και Nord Stream 2 οι οποίοι παρακάμπτουν την Ουκρανία και μεταφέρουν απευθείας φυσικό αέριο στην Ευρώπη.

Γράφημα 2.2.3: Η διαδρομή του Nord Stream και Nord Stream 2

Πηγή: <http://euromaidanpress.com/2019/08/21/nord-stream-2-harming-environment-inside-russia-greenpeace-russia-says/>

⁵¹ David Koranyi, "Transatlantic energy security and the Ukraine-crisis: A blessing in disguise?", 2014, NATO Review, διαθέσιμο στο : <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/05/09/transatlantic-energy-security-and-the-ukraine-crisis-a-blessing-in-disguise/index.html>

Στην ίδια λογική έγινε και η πρόταση της κατασκευής του Blue Stream 2 που αντικαταστάθηκε από αυτήν του South Stream, η οποία εγκαταλείφθηκε το 2014 μετά από πιέσεις των Η.Π.Α. και της Ε.Ε., για να καταλήξει στην κατασκευή του Turkish Stream (αναμένεται να λειτουργήσει τέλη του 2019) με τον οποίο θα μεταφέρεται φυσικό αέριο από τη Ρωσία στη νοτιοανατολική Ευρώπη μέσω της Τουρκίας.

Γράφημα 2.2.4: Αγωγός Turkish Stream (υπό κατασκευή) και South Stream (ακυρωμένος)

Πηγή: <https://balkan.eu.com/expansion-of-turkish-stream-to-serbia/>

Η τακτική της Ρωσίας δεν καθυσάχασε την Ε.Ε. η οποία στράφηκε προς την εξεύρεση εναλλακτικών ενεργειακών προμηθευτών και, συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε την Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Στρατηγική, που εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 2014, με σκοπό την απεξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο μέσω της διαφοροποίησης πηγών και οδών καθώς και πολιτικών που ενισχύουν τη βιώσιμη ανάπτυξη.⁵²

Συνοψίζοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι η εξάρτηση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας είναι σε μεγάλο βαθμό αμφίδρομη, καθόσον η ευρωπαϊκή αγορά αποτελεί τη σημαντικότερη - αυτή τη στιγμή - διέξοδο για το ρωσικό πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Μία ενδεχόμενη απώλεια της ευρωπαϊκής αγοράς θα έχει σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις στη ρωσική οικονομία. Επομένως, η σχέση αυτή εξάρτησης είναι περισσότερο σχέση αλληλεξάρτησης.

⁵² <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-union/>

2.3 “ponorot na vostok”: Στροφή προς Ανατολάς.

Αντίστοιχα με τις προσπάθειες της Ε.Ε. να αναζητήσει εναλλακτικούς ενεργειακούς προμηθευτές, έτσι και η Ρωσία αναζητά εναλλακτικούς πελάτες προκειμένου να αποφύγει μια ενδεχόμενη οικονομική καταστροφή, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Αυτή η εναλλακτική φάνηκε στην ταχέως ακμάζουσα αγορά της Ανατολικής Ασίας.

Υπό το πρίσμα αυτό υπογράφηκε το Μάιο του 2014 μεταξύ Ρωσίας και Κίνας, συμφωνία 30ετούς διάρκειας για την κατασκευή του αγωγού Power of Siberia συνολικού κόστους 400 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Ο αγωγός θα χρησιμοποιηθεί για την μεταφορά φυσικού αερίου στην εγχώρια αγορά και για εξαγωγές προς την Κίνα. Ακόμη· το έργο για την προμήθεια φυσικού αερίου στις ανατολικές περιοχές της Κίνας είναι γνωστό επίσης με τον όρο “ανατολικός διάδρομος”.⁵³

Γράφημα 2.3.1: Αγωγός Power of Siberia

Πηγή: <https://www.gazprom.com/projects/kamchatka/>

Η χαοτικά εκτενής ανατολική πλευρά προς Ρωσία παρέχει θαλάσσια πρόσβαση στον Ειρηνικό και εδαφικές διόδους προς την Κίνα και την κορεατική Χερσόνησο. Η εισαγωγή του “Ανατολικού Οικονομικού Φόρουμ” έδωσε στη Ρωσία μια αξιόπιστη πλατφόρμα διερεύνησης οικονομικών ευκαιριών στην περιοχή. Αναμφίβολα, η ενεργειακή σφαίρα αποτελεί τη ζωτικότερη πτυχή αυτών των ευκαιριών και ιδιαίτερα στις τρεις πιο δυναμικές ασιατικές αγορές: της Ινδονησίας,

⁵³ Alexander Gusev and Kirsten Westphal, « Russian Energy Policies Revisited», December 2015 Berlin, p. 24-26

της Κίνας και της Ιαπωνίας – χώρες που βρίσκονται εγγύτερα στην πλούσια σε υδρογονάνθρακες ανατολική Σιβηρία, απ' ότι η ίδια η Μόσχα.⁵⁴ Μάλιστα, το άνοιγμα στην Ιαπωνία, που τυγχάνει να αποτελεί και τον τέταρτο μεγαλύτερο αγοραστή πετρελαίου παγκοσμίως, επιχειρεί να μετριάσει τη σημασία της Κίνας ως αγοραστή, εξοπλίζοντας το Κρεμλίνο με ακόμη μια αξιόπιστη εναλλακτική. Ενδεικτικό της αμοιβαίας διάθεσης για εταιρική εμβάθυνση αποτελεί το γεγονός ότι, ακόμη και στην ανοικτή 70ετή διμερή διαμάχη για τους νήσους Kuril, φαίνεται να βρισκόμαστε εγγύτερα από ποτέ προς μια επίλυση. Άλλωστε, η Ιαπωνία αποτελεί μια βιομηχανική μεν χώρα, με ελάχιστα έως ανύπαρκτα, όμως, κοιτάσματα πρώτων υλών για την κάλυψη των υψηλών αναγκών της τρίτης (3^{ης}) μεγαλύτερης οικονομίας του πλανήτη. Το πυρηνικό ατύχημα στο εργοστάσιο της Fukushima, που έλαβε χώρα το 2011, αναπόφευκτα οδήγησε τους Ιάπωνες ιθύνοντες προς αναζήτηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, με επικρατέστερη -προς το παρόν- τη λύση του φυσικού αερίου. Για αυτό και σήμερα έχει ήδη επικρατήσει ως ο μεγαλύτερος εισαγωγέας φυσικού αερίου, ξεπερνώντας ακόμα και τη Γερμανία.⁵⁵

⁵⁴ Duncan Brown, Energy and Trade in Russia's Far East Realignment, 2015, διαθέσιμο στο: <https://thediplomat.com/2015/12/energy-and-trade-in-russias-far-east-realignment/>

⁵⁵ ΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ "ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ", ΙΔΙΣ, Νοέμβριος 2016, διαθέσιμο στο: <http://www.idis.gr/wp-content/uploads/%CE%94%CE%95%CE%9B%CE%A4%CE%99%CE%9F-%CE%9D%CE%9F%CE%95%CE%9C%CE%92%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%A5-2016-%CE%9F%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82-%CE%95%CE%BD%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%82.pdf>

Κεφάλαιο 3^ο

Η ενεργειακή πολιτική των ΗΠΑ τον 21 αιώνα.

3.1. Εισαγωγή

Οι Η.Π.Α. ως πολιτικό σύστημα ενσαρκώνουν τις αξίες της φιλελεύθερης παράδοσης, προωθώντας διεθνώς τον φιλελεύθερο ιδεαλισμό, δηλαδή την εξάπλωση της δημοκρατίας, της ελεύθερης οικονομίας και της διεθνούς έννομης τάξης. Ένα τέτοιο όμως εγχείρημα απαιτεί τεράστιες οικονομικές δαπάνες οι οποίες ακόμα και για τα δεδομένα των ΗΠΑ είναι δύσκολο και ασύμφορο να τις διαχειριστούν.⁵⁶

Ως εκ τούτου μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, και υπό την πίεση του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού και την ανάγκη για μείωση των αμυντικών δαπανών, η αμερικανική εξωτερική πολιτική ταλαντεύεται μεταξύ δύο τακτικών, αυτές του εθνοκεντρικού και διεθνιστικού παρεμβατισμού. Η πρώτη τακτική επικεντρώνεται στην εξασφάλιση μόνο των σημαντικών αμερικανικών συμφερόντων διεθνώς και ταυτόχρονα επιμερισμό των βαρών διαχείρισης του διεθνούς συστήματος στους συμμάχους. Η δεύτερη στοχεύει στην προώθηση των ευρέων στόχων του φιλελεύθερου ιδεαλισμού, κυρίως όμως μέσω των διεθνών οργανισμών (π.χ. ΟΗΕ, ΟΑΣΕ). Επομένως, συνεπάγεται δέσμευση πόρων για περιοχές που δεν αποτελούν άμεση προτεραιότητα των αμερικανικών συμφερόντων και γι' αυτό επιδιώκεται επιμερισμός του κόστους μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων.⁵⁷ Σε αυτήν τη συλλογιστική κατά την διάρκεια της κρίσης του Σουέζ το 1951 και του πολέμου των Έξι Ημερών το 1967, οι ΗΠΑ λειτούργησαν ως ο ενεργειακός προμηθευτής της έσχατης ανάγκης για την Ευρώπη διατηρώντας έτσι τη συνοχή της συμμαχίας στον ενεργειακό τομέα. Αυτό το γεγονός όμως προκάλεσε εξάντληση των εσωτερικών ενεργειακών αποθεμάτων των Η.Π.Α (τουλάχιστον μέχρι να ανακαλυφθούν νέα ή νέες μέθοδοι παραγωγής) και έτσι κατά τις ενεργειακές κρίσεις το 1973 και το 1978-79 η ενεργειακή βοήθεια των Η.Π.Α. ήταν απύσχα.⁵⁸ Πολύ δε περισσότερο επέβαλε και απαγόρευση εξαγωγής των πετρελαϊκών πόρων με νόμο το 1975.

Ο ρόλος του κράτους στην ενεργειακή πολιτική παραμένει κεντρικός και στις Η.Π.Α., όχι όμως στο βαθμό που ισχύει στην περίπτωση της Ρωσίας. Τα οικονομικά συμφέροντα υπόκεινται στο στενό έλεγχο του Κράτους, αποκτώντας ένα στενό

⁵⁶ Παπασωτηρίου Χ., "Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο διεθνές Σύστημα, οι Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα", Παπαζήση, 1999, κεφ. 11

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Τσακίρης Θ., "Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική", Παπαζήση, 2018, σελ. 118

γεωπολιτικό περιεχόμενο, μία δυνατότητα την οποία στερούνται οι Η.Π.Α.. Η ενεργειακή πολιτική των Η.Π.Α. έχει τις βάσεις της στις αρχές της φιλελεύθερης παράδοσης όπου το κράτος είναι γενικά καχύποπτο στον κεντρικό σχεδιασμό και η οικονομία εξελίσσεται με βάση τον ιδιωτικό ανταγωνισμό. Κατά αυτό τον τρόπο το κυρίαρχο μοντέλο της ενεργειακής πολιτικής των Η.Π.Α. βασίζεται στην αρχή του δημοκρατικού καπιταλισμού, δηλαδή την ιδιωτική ιδιοκτησία και παραγωγή, τον ανταγωνισμό, όχι ανοιχτή κεντρική σχεδίαση, επιφυλακτικότητα για τα μονοπώλια.⁵⁹

Σημαντική επιρροή στην εκάστοτε κυβερνητική πολιτική των Η.Π.Α. έχουν τα lobbies, και στην περίπτωση μας το λόμπι των ορυκτών καυσίμων (Fossil fuels lobby) που αποτελείται από μεγάλες εταιρείες ορυκτών καυσίμων και εταιρείες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Οι μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες όπως ExxonMobil, Royal Dutch Shell, BP, Total S.A., Chevron Corporation, και ConocoPhillips είναι ανάμεσα στις μεγαλύτερες εταιρείες που σχετίζονται με το λόμπι των ορυκτών καυσίμων. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι στις προεδρικές εκλογές του 2000 δαπανήθηκαν περισσότερα από 34 εκατομμύρια δολάρια με το 78% αυτών να πηγαίνει στους ρεπουμπλικάνους. Το 2004 οι πετρελαϊκές εταιρείες συνεισέφεραν περισσότερα από 25 εκατομμύρια δολάρια για πολιτικές καμπάνιες και το 2006 περισσότερα από 19 εκατομμύρια.⁶⁰

Μετά την πετρελαϊκή κρίση του 1973, κύριο στόχο της ενεργειακής πολιτικής των Η.Π.Α. αποτέλεσε η ενεργειακή της αυτονομία. Ως απάντηση στο εμπάργκο και στις υψηλές τιμές των καυσίμων το Κογκρέσο επέβαλε το 1975 απαγόρευση εξαγωγής αργού πετρελαίου από τις Ηνωμένες Πολιτείες προς άλλες χώρες. Αυτή η απαγόρευση άρθηκε μόλις το 2015 επί προεδρίας Obama, ο οποίος ήταν αρχικά αντίθετος με την άρση. Η έγκριση της συμφωνίας αποτέλεσε μια μεγάλη νίκη για την πετρελαϊκή βιομηχανία των Η.Π.Α. και για τους Ρεπουμπλικάνους, οι οποίοι θεωρούν αυτή την απαγόρευση ως ένα αρχαϊκό κειμήλιο της εποχής του εμπάργκο του Αραβικού πετρελαίου.⁶¹ Οι μεγάλοι πετρελαιοπαραγωγοί των Η.Π.Α. υποστηρίζουν ότι το ελεύθερο εμπόριο του αργού θα τονώσει την παραγωγή, τις επενδύσεις και την απασχόληση στον κλάδο. Μακροπρόθεσμα, εκτιμάται πως η άρση των περιορισμών

⁵⁹ Tomain, Joseph P., "The Dominant Model of United States Energy Policy" (1990). Faculty Articles and Other Publications. Paper 130.

⁶⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Fossil_fuels_lobby#cite_note-1

⁶¹ <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/oi-ipa-airoyn-tin-apagoreysi-exagogis-eghoriou-petrelaiou>

θα βοηθήσει τις εταιρείες που παράγουν στις Η.Π.Α. να βρουν τις πιο κερδοφόρες αγορές για το προϊόν τους.⁶²

Συμπερασματικά, ο κυριότερος στόχος των Η.Π.Α. είναι να αποτρέψει σε οποιαδήποτε δύναμη να κυριαρχήσει στους πυρήνες της Ευρασίας καθώς κάτι τέτοιο θα αποτελούσε άμεση απειλή εναντίον της. Η Ευρασία έχει πάνω από τα δύο τρίτα του παγκόσμιου πληθυσμού και αντίστοιχα της παγκόσμιας παραγωγής. Αν μια δύναμη επικρατούσε στο χώρο αυτό θα αναδύονταν σε παγκόσμιο ηγεμόνα.⁶³ Όσον αφορά στις σχέσεις Ευρώπης - Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα, η επίσημη θέση των ΗΠΑ είναι ότι θα πρέπει να βοηθήσει τις Ευρωπαϊκές χώρες να έχουν πρόσβαση σε μία ισορροπημένη ενεργειακή αγορά που θα τους επιτρέπει να προστατεύονται ενάντια στην ρωσική επιρροή και να μην είναι απόλυτα ενεργειακά εξαρτημένες από αυτήν. Αυτή η ισορροπημένη ενεργειακή αγορά θα πρέπει να εξυπηρετεί μία σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των δύο πλευρών, όπου τα αμοιβαία οικονομικά οφέλη δεν θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν από καμία πλευρά σαν ένα όπλο οικονομικού πολέμου της μίας απέναντι στην άλλη.⁶⁴

3.2 Ο ρόλος των ΗΠΑ στην απεξάρτηση της Ε.Ε. από τη Ρ.Ο.

Ήδη από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ένας σημαντικός στρατηγικός στόχος της Ουάσιγκτον ήταν να διασφαλίσει την πρόσβαση στις πηγές της Κασπίας. Η πολιτική των Η.Π.Α. στη μετασοβιετική περιοχή κατευθύνθηκε στην κατασκευή πολλών αγωγών που θα παρέκαμπταν τον ρωσικό έλεγχο. Η στρατηγική των Ηνωμένων Πολιτειών βασίστηκε στη μείωση του βαθμού εξάρτησης των χωρών της Κεντρικής Ασίας από τη Ρωσία και στο να τις ενθαρρύνει να στηριχτούν στις Ηνωμένες Πολιτείες ως έναν εναλλακτικό προσανατολισμό άσκησης εξωτερικής πολιτικής.

Στα τέλη του εικοστού αιώνα και ενώ η Ρωσία αγωνιζόταν να ξεπεράσει τα οικονομικά της προβλήματα, το Αζερμπαϊτζάν - μία πρώην Σοβιετική Δημοκρατία - υπέγραψε μία ιστορική πετρελαϊκή συμφωνία (1994) με κορυφαίες δυτικές ενεργειακές εταιρείες (BP, Exxon, Amaco, Pezoi, Statoil, Unocal, Ramco κ.α).

⁶² <https://energypress.gr/news/ainta-kitoy-allagi-selidas-sto-petrelaio-gia-tis-ipa>

⁶³ Παπασωτηρίου Χ., "Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο διεθνές Σύστημα, οι Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα", Παπαζήση, 1999, κεφ. 11

⁶⁴ Matthew Wallin, U.S. Foreign Policy Toward Russia, An Overview of Strategy and Considerations, November 2017, διαθέσιμο στο: <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2017/11/Ref-0207-US-Foreign-Policy-Toward-Russia.pdf>

Ονομάστηκε ως το «Συμβόλαιο του Αιώνα». Έπειτα, η αμερικανική εταιρεία Chevron, μέλος του ενεργειακού λόμπι, ξεκίνησε έρευνες στα πετρελαϊκά οικόπεδα του Tengiz στο Καζακστάν ως κύριος επενδυτής. Ενώ η Ρωσία πρότεινε το πετρέλαιο της Κασπίας να διοχετευθεί στο λιμάνι της Novorossiysk στη Μαύρη Θάλασσα, επικράτησε η πρόταση της Τουρκίας για τον αγωγό Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), η όποια υποστηρίχθηκε σθεναρά από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η κατασκευή του αγωγού τελείωσε το 2005 και σχεδιάστηκε για να παρακάμψει τη Ρωσία και να μεταφέρει απευθείας αργό πετρέλαιο από την Κασπία στην Ευρώπη. Ο Πρόεδρος Clinton χαρακτήρισε τη συμφωνία της κατασκευής του αγωγού αυτού ως το μεγαλύτερο επίτευγμα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής του 1999.⁶⁵

Γράφημα 3.2.1: Η πορεία του Αγωγού BTC

Πηγή: <http://caspiabarrel.org/az/2014/02/socar-and-transneft-concluded-new-contract-for-oil-transportation-via-russia/>

Ένας άλλος αγωγός που οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστήριζαν ήταν ο Nabucco που σχεδιάστηκε για να μεταφέρει το φυσικό αέριο από την Κασπία στις Ευρωπαϊκές αγορές μέσω της Τουρκίας και των Βαλκανίων. Παρά το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν θα λάμβαναν αέριο από αυτόν τον αγωγό, ήταν θερμοί υποστηρικτές αυτού του σχεδίου για τρεις κυρίως λόγους:

1. Θα μειώνονταν ο βαθμός ενεργειακής εξάρτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη Ρωσία και έτσι δεν θα ήταν ευάλωτη στους πολιτικούς ελιγμούς της.

⁶⁵ Tugce Varol, THE RUSSIAN FOREIGN ENERGY POLICY, EGALITE (department :European Scientific Institute),2013

2. Η Κεντρική Ασία μετά από την ανεξαρτησία της από τη Σοβιετική Ένωση, θα βίωνε μία δεύτερη ανεξαρτησία στον ενεργειακό τομέα.
3. Το ψυχολογικό κίνητρο να προωθήσουν οι ΗΠΑ την ιδέα ότι οι χώρες Κεντρικής Ασίας δεν είναι πλέον αποκομμένες.

Στη σύνοδο κορυφής της Βουδαπέστης, τον Ιανουάριο του 2009, για τον αγωγό Ναμπούκο, η Commission και η Γερμανία δεν στήριζαν αυτό το πρόγραμμα. Προφανώς η Γερμανία δεν ήθελε να υποδαυλίσει την υποστήριξή της στην Ρωσία για τον αγωγό Nord stream 2. Τελικά εγκαταλείφθηκε τον Ιούνιο του 2013.⁶⁶

Γράφημα 3.2.2: Η υποτιθέμενη πορεία του αγωγού Nabucco

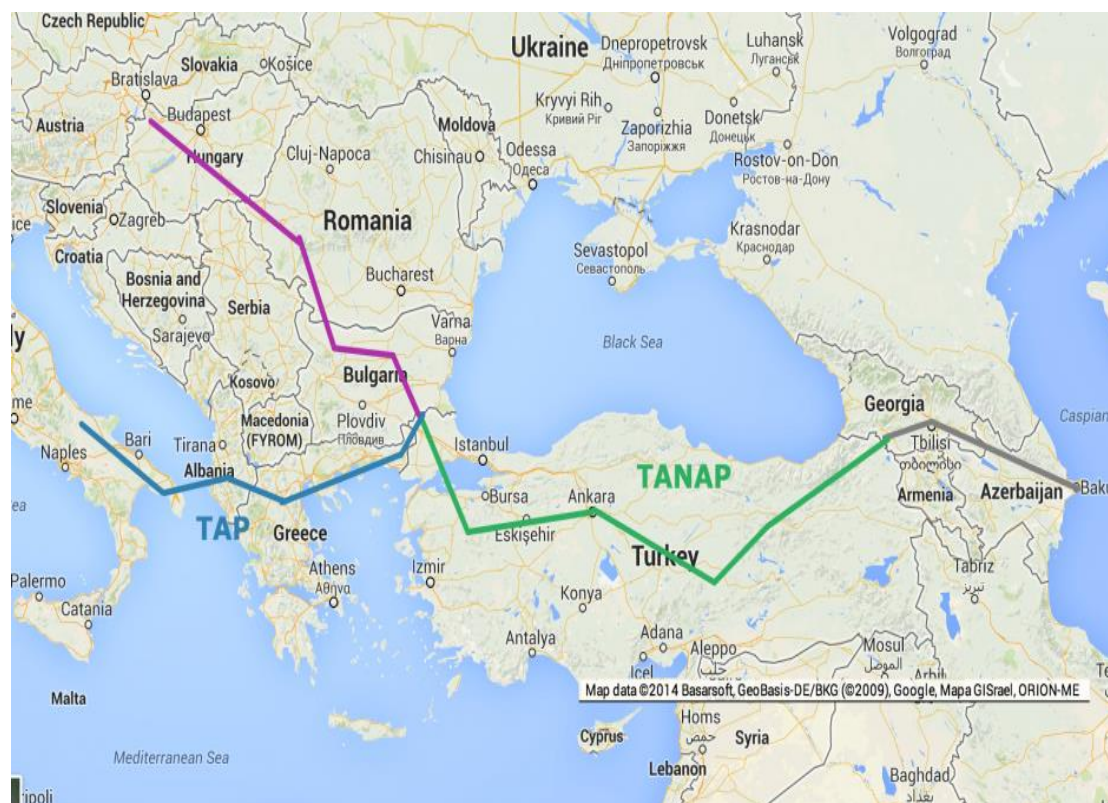
Πηγή : <https://www.energia.gr/article/138330/itartass-nabucco-project-to-be-dropped-by-june->

Εντέλει, το σχέδιο ενός νότιο αγωγού ο οποίος θα παρακάμπτει τη Ρωσία για τη μεταφορά των κοιτασμάτων από την Κεντρική Ασία υλοποιήθηκε με τον TANAP (Trans Anatolian Pipeline) ο οποίος συνδεόμενος με τον TAP (Trans Andriatic Pipeline) θα τροφοδοτείται από τα κοιτάσματα Σαχ Ντενίζ II στα ανοιχτά της Κασπίας. Ο πρώτος θα διατρέχει ολόκληρη την Τουρκία και θα καταλήγει στα σύνορα με την Ελλάδα στους Κήπους του Έβρου, και ο δεύτερος από τους Κήπους του Έβρου θα διασχίζει την Ελλάδα, την Αλβανία και την Αδριατική Θάλασσα και θα εξέρχεται στην ακτή της Ιταλίας κοντά στο San Foca όπου θα ενώνεται με τον ιταλικό αγωγό φυσικού αερίου. Ο TANAP έχει ολοκληρωθεί ενώ ο TAP αναμένεται

⁶⁶ Ibid

να λειτουργήσει το 2020. Το σχέδιο αυτό βρίσκει την πλήρη στήριξη των Η.Π.Α. και της Ε.Ε., όπως εξέφρασε στις 29/1/2019, από τη Θεσσαλονίκη, ο υφυπουργός Ενέργειας των Η.Π.Α., Mark W. Menezes (Μαρκ Μενέζες), στο πλαίσιο του στόχου για τη διαφοροποίηση των πηγών ενεργειακής τροφοδοσίας της Ευρώπης⁶⁷.

Γράφημα 3.2.3: Η πορεία των Αγωγών TANAP-TAP

Πηγή: <http://eadaily.com:8080/ru/news/2019/07/01/gazoprovod-tanap-gotov-k-postavkam-azerbaydzhanskogo-gaza-v-evropu>

Στο θέμα της κατασκευής του αγωγού Nord stream 2 οι Η.Π.Α. αντιτίθενται σθεναρά απειλώντας με κυρώσεις εναντίον των επιχειρήσεων που συμμετέχουν στην κατασκευή του αγωγού. Το πρόγραμμα των κυρώσεων έχει στόχο να περιορίσει τη Βιομηχανική συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Γερμανίας.⁶⁸

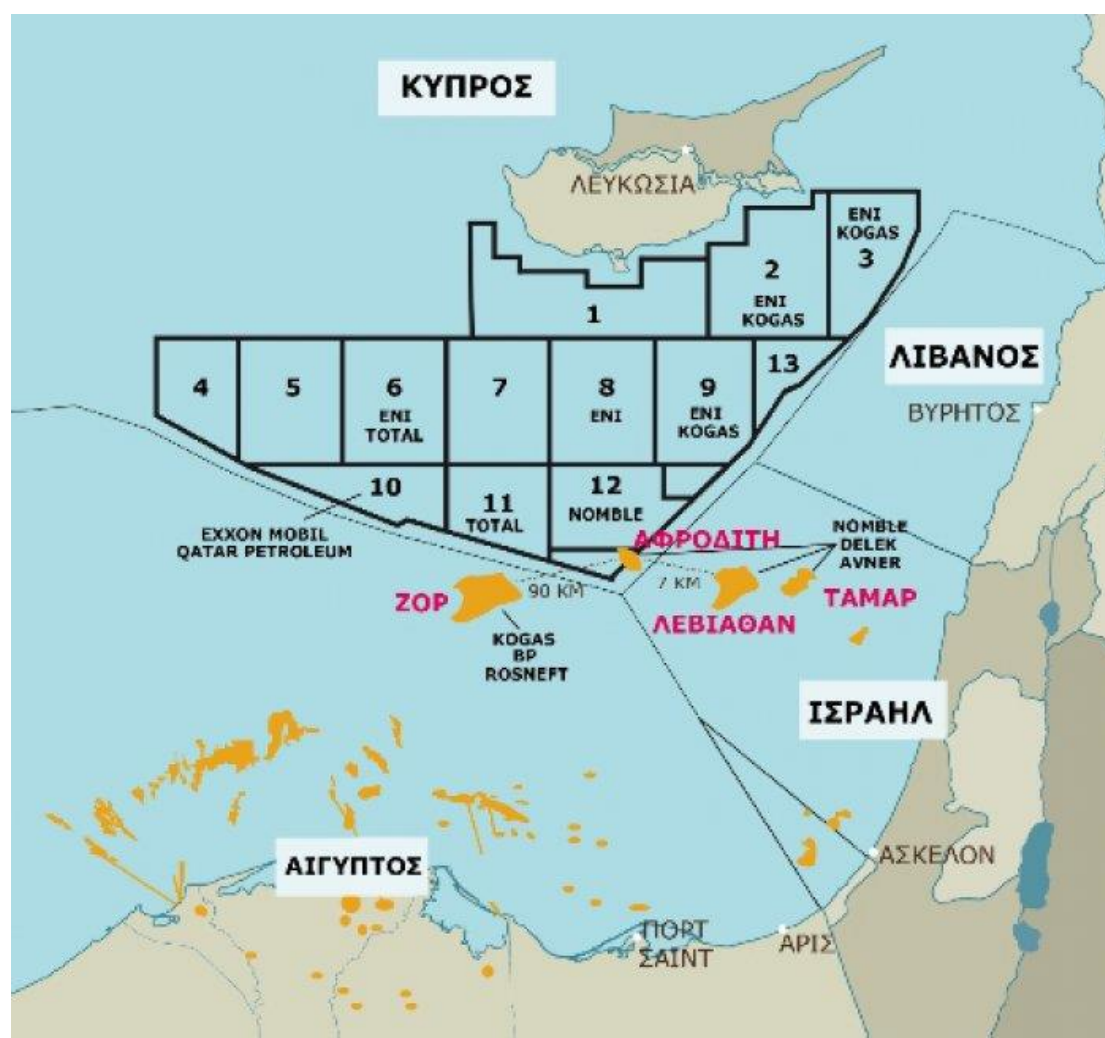
Προς την κατεύθυνση της απεξάρτησης της Ε.Ε. από την Ρ.Ο., ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιοχή της λεκάνης της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Το 1998 έξω από τις ακτές του Ισραήλ ανακαλύφθηκαν σημαντικές ποσότητες κοιτασμάτων, το 2004 το Ισραήλ ξεκίνησε παραγωγή ενέργειας από το μικρό κοίτασμα Mari-B, το 2009 ανακαλύφθηκε το κοίτασμα Tamar, το 2010

⁶⁷ <https://www.makthes.gr/thessaloniki-amerikanikes-paraineseis-gia-stirixi-toy-tap-155347>

⁶⁸ <http://www.kathimerini.gr/1004622/article/epikairothta/kosmos/oi-hpa-apeiloun-me-kyrwses-tis-eyrwpaikes-etaireies-poy-symmetexoun-sto-sxedio-toy-nord-stream-2>

ανακαλύφθηκε ένα εξαιρετικά μεγάλο κοίτασμα το κοίτασμα Leviathan και το 2012 το κοίτασμα Dalit. Εκτιμάται ότι όταν το Ισραήλ καλύψει τις ενεργειακές του ανάγκες θα έχει τη δυνατότητα να εξάγει το πλεόνασμα του.⁶⁹ Το 2013, η Κυπριακή κυβέρνηση υπέγραψε ένα Μνημόνιο Συνεννόησης με τις εταιρίες Noble και Delek για να προχωρήσουν στη δημιουργία εγκαταστάσεων LNG (υγροποιημένου φυσικού αερίου) στο Βασιλικό, ώστε να μπορεί η Κύπρος να παρέχει φυσικό αέριο τόσο στις εγχώριες όσο και στις διεθνείς αγορές. Στόχος του έργου αυτού ήταν να μπορέσουν η Κύπρος και το Ισραήλ να εξάγουν μελλοντικά την παραγόμενη ενέργεια από τα κοιτάσματά τους, Αφροδίτη και Λεβιάθαν, στην Ευρωπαϊκή αγορά⁷⁰

Γράφημα 3.2.4: Τα ενεργειακά κοιτάσματα Ισραήλ-Κύπρου-Αιγύπτου.

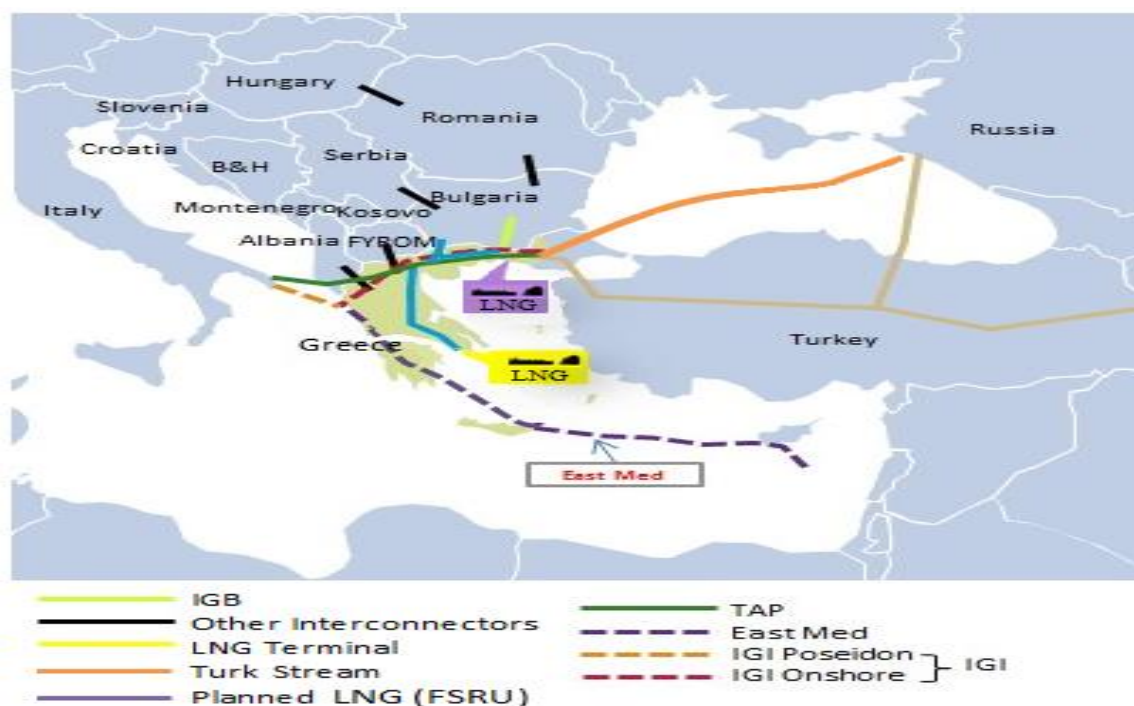
Πηγή: <https://energypress.gr/news/i-aktinografia-ton-koitasmaton-sta-oikopeda-tis-kyproy-giati-pire-fotia-i-na-mesogeios>

⁶⁹ <https://omegalive.com.cy/to-israhl-blepei-ayhmenes-pioanothtes-eagwgn-fysikoy-aerioy-mesw-toy-east-med>

⁷⁰ <http://www.naturalgasworld.com/pdfs/Levant%20Indeo%20EGS%20Korea.pdf>

Το 2015 ανακαλύφθηκε από την ιταλική εταιρεία ENI στο οικόπεδο Shorouk το κοιτάσμα ZOP, ένα μεγάλο ενεργειακό κοιτάσμα στην ΑΟΖ της Αιγύπτου που συνορεύει με την ΑΟΖ της Κύπρου.⁷¹ Στις αρχές του 2019 υπογράφηκε το τεκικό κείμενο της τριμερούς συμφωνίας Ελλάδας – Κύπρου - Ισραήλ για την αξιοποίηση των προαναφερθέντων κοιτασμάτων. «Άγκυρα σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο» χαρακτήρισε τη συνεργασία των τριών χωρών ο Αμερικανός πρέσβης στο Ισραήλ Ντέιβιντ Φρίντμαν. Όπως είπε, «αυτό το πρότζεκτ είναι μείζονος σημασίας για την ευημερία και τη σταθερότητα της Μέσης Ανατολής και της Ευρώπης. Οι Η.Π.Α. υποστηρίζουν πλήρως το πρότζεκτ και τους στόχους δημιουργίας ποικίλων και διαφοροποιημένων πηγών ενέργειας στην ευρύτερη περιοχή και της ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας στην Ευρώπη».⁷² Στην τριμερή αυτή συμφωνία οι Η.Π.Α. επιθυμούν και την είσοδο της Αιγύπτου. Η μεταφορά των κοιτασμάτων σχεδιάζεται να γίνει με τον αγωγό East Med ο οποίος θα ξεκινάει από την Κύπρο θα περνάει από την Ελλάδα και θα καταλήγει στην Ιταλία.⁷³

Γράφημα 3.2.5: Η σχεδιαζόμενη πορεία του αγωγού East Med.(αυτή που επικράτησε σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες εξελίξεις.)

Πηγή: <https://www.in.gr/2018/05/09/politics/kyvernisi/east-med-o-agogos-pou-mporei-na-anatrepei-energeiako-kai-geopolitiko-paixnidi-sti-mesogeio/>

⁷¹ <https://energyexpress.gr/news/koitasma-zohr-tis-aigyptoy>

⁷² <https://gr.euronews.com/2018/12/20/east-med-pipeline-greece-cyprus-israel>

⁷³ <http://www.depa.gr/index3.php/content/article/002005007/539.html>

3.3 Η πολιτική των εξαγωγών των Η.Π.Α.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, για σαράντα (40) χρόνια είχε απαγορευτεί η εξαγωγή φυσικών πόρων από την Αμερική· απαγόρευση η οποία άρθηκε το 2015. Η εκλογή του Ντόναλντ Τραμπ στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών τον Ιανουάριο του 2017 σηματοδοτεί σημαντικές αλλαγές στην ενεργειακή πολιτική των Η.Π.Α., όπως συνοψίζονται στο δελτίο τύπου της 23 Ιανουαρίου του 2017 με τίτλο «America first Energy Energy Plan», που καταδεικνύει την πρόθεση του αμερικανού προέδρου για κυριαρχία της Αμερικής στον τομέα της ενέργειας.

Η πολιτική του συνοψίζεται στις εξής δράσεις⁷⁴:

- Απελευθέρωση στον τομέα της ενέργειας όπου μεταξύ άλλων γίνεται ειδική αναφορά για την άρση των περιορισμών στην παραγωγή των ενεργειακών αποθεμάτων της Αμερικής που έχουν ως στόχο να τονώσουν την επιχειρηματική δραστηριότητα,
- Εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και κλιματική αλλαγή. Ο Τραμπ θεώρησε ως περιττό και επιβλαβές το σχέδιο δράσης για το κλίμα του Ομπάμα το 2013 και τόνισε την πρόθεσή του να ανοίξει ξανά τα ανθρακωρυχεία στην Αμερική. Αποχώρηση των Η.Π.Α. από τη συμφωνία του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή (που ήταν μία μακροχρόνια επιδίωξη της πετρελαϊκής βιομηχανίας). Επαναφορά του διοξειδίου του άνθρακα με σκοπό να τονώσει τη βιομηχανία εξόρυξης άνθρακα, με την παραγωγή άνθρακα να στρέφεται στην εξαγωγή και λιγότερο στην εγχώρια κατανάλωση, όπως για παράδειγμα, η συμφωνία μεταξύ Η.Π.Α. και Ουκρανίας .
- Στήριξη της τεχνολογίας του σχιστόλιθου με σκοπό την αύξηση της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου για την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και την επίτευξη ενεργειακής Ανεξαρτησίας στις Η.Π.Α..

⁷⁴ <https://indicator.gr/%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7-%CE%B4>

Οι εξαγωγές των φυσικών πόρων της Αμερικής πρόκειται να απευθυνθούν προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των μετά σοβιετικών περιοχών (Ουκρανία, Λευκορωσία, Λιθουανία, Πολωνία κ.ά.) που είναι ενεργειακά εξαρτημένες από τη Ρωσία, και, τέλος, προς τις χώρες της Ανατολής (Κίνα, Κορέα, κ.α.), όπου η ενεργειακή ζήτηση είναι πολύ μεγάλη. Το σχέδιο των εξαγωγών έρχεται να συμπληρώσει την προσπάθεια ενεργειακής απεξάρτησης των χωρών που προμηθεύονται ενέργεια από τη Ρωσία. Οι πρώτες συμφωνίες για μακροχρόνια τροφοδότηση αυτών των χωρών από τις Η.Π.Α. έχουν ήδη υπογραφεί και αναμένονται και άλλες στο μέλλον.⁷⁵

⁷⁵ <http://bankingnews.gr/index.php?id=350750>

Κεφάλαιο 4

Η ενεργειακή πολιτική της Ε.Ε τον 21^ο αιώνα

4.1 Εισαγωγή

Το πρόβλημα της ενεργειακής απεξάρτησης της Ευρώπης-Ε.Ε. δεν είναι κάτι καινούργιο. Η Ευρώπη ως ήπειρος δεν διαθέτει εκείνα τα αποθέματα υδρογονανθράκων που θα της επιτρέψουν να καλύψει τις τεράστιες ενεργειακές της ανάγκες στο εσωτερικό. Οι δύο ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του '70, ώθησαν την Ευρώπη να στραφεί σε εναλλακτικούς τροφοδότες υδρογονανθράκων από τα κράτη του ΟΠΕΚ και απαγκίστρωση από τα ενεργειακά αποθέματα του Κόλπου, στρώνοντας τον δρόμο στην Ρωσία για την δυναμική της εισαγωγή, με το φυσικό αέριο, στην ενεργειακή αγορά. Αντίστοιχα, εναλλακτικός τροφοδότης για την Ευρώπη παραμένει η Νορβηγία που καλύπτει το 25-35% των εισαγωγών της ηπείρου με τα κοιτάσματα της Βορείου Θάλασσας.

Ομοίως κατά τις ρωσοουκρανικές κρίσεις του 2006 και 2009 η ανάγκη απεξάρτησης της Ε.Ε. από τη Ρωσία έγινε επιτακτική. Οι ποσότητες από τη Β. Αφρική είναι πολύ μικρές και συνεχώς μειούμενες, όπως παρατηρούμε και στον πίνακα που ακολουθεί. Ειδικά μετά την Αραβική Άνοιξη οι περιοχές της Β. Αφρικής, όπως η Λιβύη, έγιναν εξαιρετικά ασταθείς και οι ποσότητες που συνεισφέρουν τείνουν να μηδενιστούν, καθώς ο έλεγχος των περιοχών εξόρυξης αλλάζει τα τελευταία χρόνια χέρια μεταξύ καθεστωτικών, αντικαθεστωτικών δυνάμεων, τρομοκρατών και φυλάρχων που, εκμεταλλευόμενοι την ανεξέλεγκτη κατάσταση που επικρατεί, επιδιώκουν να κερδίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κομμάτι στην πίτα της εξουσίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο υποθαλάσσιος αγωγός Greenstream μεταξύ Λιβύης και Ιταλίας μόνο αξιόπιστος δεν μπορεί να θεωρηθεί από το 2011 και μετά, αφού οι διακοπές και οι καθυστερήσεις στην τροφοδοσία είναι συνεχείς(επιθέσεις, διαδηλώσεις, διακοπές για συντήρηση και επισκευή κλπ.).⁷⁶

Η Ε.Ε έλαβε πληθώρα μέτρων τόσο στο εσωτερικό της Ένωσης όσο και εκτός αυτής, προκειμένου να επιτύχει την απεξάρτησή της από τη Ρωσία. Ειδικότερα, τα τελευταία είκοσι (20) χρόνια προσανατολίστηκε στην εξασφάλιση του απρόσκοπτου εφοδιασμού της Ένωσης σε προσιτές και ανταγωνιστικές τιμές.⁷⁷ Κύρια προτεραιότητα της Ευρώπης αποτελεί μία εξασφαλισμένη, ασφαλής, βιώσιμη και συμφέρουσα ενέργεια που θα συμβάλει στην ανταγωνιστικότητά της. Για την επίτευξη αυτών των στόχων η Ε.Ε. χρειάζεται μια πλήρως ενοποιημένη, ανταγωνιστική και λειτουργική εσωτερική αγορά ενέργειας. Το 2011 οι αρχηγοί των κρατών-μελών αποφάσισαν ότι αυτή η εσωτερική αγορά πρέπει να έχει ολοκληρωθεί μέχρι το 2014, αναγνωρίζοντας τη σπουδαιότητα αυτού του εγχειρήματος προκειμένου να επιτευχθεί μία ομαλή ροή φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, και υπογραμμίζοντας ότι κανένα κράτος-μέλος δεν θα πρέπει να παραμείνει αποκομμένο

⁷⁶ <https://www.libya-businessnews.com/tag/greenstream/>

⁷⁷ Conclusions European Council 26/27 June 2014, διαθέσιμο στο :

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf

από τα ευρωπαϊκά δίκτυα φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού από το 2015 και έπειτα.⁷⁸ Η έννοια της εσωτερικής αγοράς ενεργείας έγινε συνώνυμη με αυτήν της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης έναντι των χωρών παραγωγών και ειδικότερα εκείνων που χρησιμοποιούν τους ενεργειακούς πόρους ως όπλο για την επαύξηση της διεθνούς πολιτικής τους ισχύος, με βασικότερη τη Ρωσία (όπως αναλύθηκε στο 2^ο κεφάλαιο).

Πίνακας 4.1.1 : Οι Κύριες χώρες που προμηθεύουν την ΕΕ με ενεργειακούς πόρους από το 2006-2016 σε % ποσοστό.

Main origin of primary energy imports, EU-28, 2006-2016
(% of extra EU-28 imports)

	Solid fuels											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Russia	25.0	24.8	26.1	30.0	26.9	26.0	25.5	28.8	29.1	28.9	30.2	
Colombia	11.4	12.7	12.3	17.4	19.9	23.5	24.1	21.8	21.1	23.9	23.4	
Australia	12.0	13.0	11.7	7.5	10.5	8.7	7.3	7.5	6.3	9.8	14.6	
United States	7.8	9.1	14.0	13.5	16.8	17.9	22.9	22.4	20.5	16.1	14.1	
South Africa	23.1	20.1	16.5	15.8	9.6	7.8	6.3	6.7	9.8	7.7	5.1	
Indonesia	9.3	7.8	7.3	7.0	5.5	5.0	4.5	3.1	3.4	3.5	3.0	
Canada	2.8	3.0	2.6	1.4	2.0	2.2	1.6	1.8	2.5	1.6	2.0	
Mozambique	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.3	0.3	0.5	0.8	
Kazakhstan	0.2	0.1	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.5	0.5	0.8	
Others	8.5	9.4	9.2	7.3	8.6	8.6	7.4	7.5	6.4	7.4	6.0	
	Crude oil											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Russia	33.8	33.7	31.8	33.6	34.7	34.8	33.7	33.7	30.4	29.1	31.9	
Norway	15.4	15.0	15.0	15.1	13.7	12.5	11.2	11.8	13.1	12.0	12.4	
Iraq	2.9	3.4	3.3	3.8	3.2	3.6	4.1	3.6	4.6	7.7	8.3	
Saudi Arabia	9.0	7.2	6.8	5.7	5.9	8.0	8.8	8.7	8.9	7.9	7.8	
Kazakhstan	4.6	4.6	4.8	5.3	5.5	5.7	5.1	5.7	6.4	6.6	6.8	
Nigeria	3.6	2.7	4.0	4.5	4.1	6.1	8.2	8.1	9.1	8.4	5.7	
Azerbaijan	2.2	3.0	3.2	4.0	4.4	4.9	3.9	4.8	4.4	5.2	4.5	
Iran	6.2	6.2	5.3	4.7	5.7	5.8	1.3	0.0	0.1	0.0	2.9	
Algeria	2.5	1.9	2.5	1.6	1.2	2.6	2.9	3.9	4.2	4.2	2.8	
Others	19.7	22.4	23.3	21.8	21.6	16.1	20.9	19.7	18.7	19.0	17.0	
	Natural gas											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Russia	39.3	38.7	37.4	33.0	31.9	34.4	34.9	41.1	37.4	37.6	39.9	
Norway	25.9	28.1	28.5	29.7	27.9	27.6	31.8	30.4	32.1	32.0	24.8	
Algeria	16.3	15.3	14.7	14.1	13.9	13.1	13.3	12.6	12.0	10.8	12.4	
Qatar	1.8	2.2	2.3	5.9	9.7	11.6	8.3	6.5	6.8	7.7	5.6	
Nigeria	4.3	4.6	4.0	2.4	4.0	4.4	3.1	1.7	1.5	2.0	2.0	
Libya	2.5	3.0	2.9	2.9	2.7	0.7	1.9	1.7	2.1	2.1	1.3	
Peru	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.8	0.5	0.5	0.3	0.5	
Trinidad and Tobago	1.2	0.8	1.7	2.0	1.4	1.2	0.9	0.7	0.9	0.6	0.2	
Turkey	0.0	0.0	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	
Others	8.8	7.3	8.3	9.7	8.2	6.8	4.8	4.5	6.5	6.7	13.1	

Source: Eurostat (online data codes: nrg_122a, nrg_123a and nrg_124a)

eurostat

Πηγή : Eurostat , File:Main origin of primary energy imports, EU-28, 2006-2016 (% of extra EU-28 imports), διαθέσιμο στο: [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2006-2016_\(%25_of_extra_EU-28_imports\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Main_origin_of_primary_energy_imports,_EU-28,_2006-2016_(%25_of_extra_EU-28_imports).png)

Η διεύρυνση της Ε.Ε. από το 2004 έως το 2007 επιδείνωσε ακόμα περισσότερο την ενεργειακή της ανασφάλεια, αφού κάποια από τα νεοεισαχθέντα μέλη εξαρτώνται από 80-100% από το ρωσικό φυσικό αέριο. (βλ. Γράφημα 2.2.1). Για την Ε.Ε. μια υπερεθνική λύση υλοποιούμενη μέσω μιας ολοκληρωμένης Εσωτερικής Αγοράς Ενέργειας που θα επιδιώκει την αύξηση του ανταγωνισμού, την απρόσκοπτη πρόσβαση στα δίκτυα τροφοδοσίας, τη μείωση των τιμών και τον περιορισμό των διαταραχών στον ενεργειακό εφοδιασμό, θεωρείται επιβεβλημένη για την εξασφάλιση της ενεργειακής της ασφάλειας.

⁷⁸ Conclusions on energy European Council 4 February 2011, διαθέσιμο στο : https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/119253.pdf

4.2 Η εσωτερική στρατηγική της ΕΕ

Μία από τις πρώτες απόπειρες κοινής ενεργειακής αγοράς στην Ευρώπη ήταν η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) που ιδρύθηκε το 1951. Σκοπός της ήταν να θέσει την παραγωγή και εμπορία του άνθρακα και του χάλυβα, δηλαδή των δύο κύριων πρώτων υλών της πολεμικής βιομηχανίας μέχρι και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, υπό κοινή διαχείριση των πρώην εμπόλεμων κρατών. Η συνθήκη ΕΚΑΧ διήρκησε μέχρι το 2002 καθόσον αναπόφευκτα το πετρέλαιο αντικατέστησε τον άνθρακα ως πιο εύχρηστο και φθηνότερο. Ομοίως, το 1957 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ) με σκοπό να δημιουργήσει μια κοινή αγορά ατομικής ενέργειας. Στόχος είναι να αναπτύξει την παραγωγή της στα κράτη-μέλη, προκειμένου να καλυφθούν οι ενεργειακές τους ανάγκες και να εξάγεται το πλεόνασμα εκτός της Ένωσης, με την όλη διαδικασία να βρίσκεται υπό κοινή εποπτεία. Η χρήση όμως των πυρηνικών υλικών και για μη ειρηνικούς σκοπούς, καθώς και τα πλέον γνωστά πυρηνικά ατυχήματα με τις ολέθριες συνέπειες που είχαν, λειτούργησαν ως τροχοπέδη στην ενίσχυση της πυρηνικής αγοράς.

Οι δύο προαναφερθείσες αγορές αποτελούν πολύ εξειδικευμένα παραδείγματα. Στη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στον τομέα της ενέργειας και των διευρωπαϊκών δικτύων και των δικτύων ενέργειας χωρίς όμως να γίνεται αναφορά στην ανάγκη ανάληψης κοινής ενεργειακής πολιτικής.⁷⁹ Σε συνέχεια των οδηγιών 90/377/ΕΟΚ⁸⁰ σχετικά με τη τις διαδικασίες της Κοινότητας για την διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας που χρεώνονται στους τελικούς βιομηχανικούς χρήστες, και 90/547/ΕΟΚ⁸¹ σχετικά με τη διαμετακόμιση της ηλεκτρικής ενέργειας δια μέσου των δικτύων μεταφοράς, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα μέλη της προέβησαν σε λήψη τριών δεσμών μέτρων για την τόνωση του ανταγωνισμού και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

Η πρώτη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε το 1996 και αφορούσε την ηλεκτρική ενέργεια, και συγκεκριμένα, περιελάμβανε την οδηγία 96/92/ΕΚ⁸² σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και το 1998 που περιελάμβανε την οδηγία 98/30/ΕΚ⁸³ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου. Η δεύτερη δέσμη μέτρων εγκρίθηκε το 2003 με στόχο οι βιομηχανικοί και οικιακοί καταναλωτές να μπορούν ελεύθερα να επιλέγουν τους παρόχους ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου μέσα από ένα ευρύ φάσμα ανταγωνιστών, και εμπεριείχε τις οδηγίες 2003/54/ΕΚ⁸⁴ και 2003/55/ΕΚ⁸⁵ που καταργούσαν τις προαναφερθείσες αντίστοιχα, και επιπλέον, τον Κανονισμό (ΕΚ) 1228/2003⁸⁶ σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο των διασυνοριακών

⁷⁹ Α.Αλιγιζάκη, "Ενεργειακή Πολιτική και Δίκαιο της ΕΕ", 2018, Σακκουλα, κεφ 3

⁸⁰ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1990/377/2003-11-20>

⁸¹ <https://eurlex.europa.eu/search.html?qid=1574619056445&text=90/547/EEC&scope=EURLEX&type=quick&lang=en>

⁸² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574932637991&uri=CELEX:31999D0793>

⁸³ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574933031058&uri=CELEX:52002PC0304\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574933031058&uri=CELEX:52002PC0304(01))

⁸⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574933846551&uri=CELEX:32003L0054>

⁸⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574934005462&uri=CELEX:32003L0055>

⁸⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574934172928&uri=CELEX:32003R1228>

ανταλλαγών ηλεκτρικής ενέργειας, τον Κανονισμό (ΕΚ) 1775/2005⁸⁷ σχετικά με τις συνθήκες πρόσβασης στα δίκτυα διανομής φυσικού αερίου και την απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2003/796/ΕΚ⁸⁸ σχετικά με την εγκαθίδρυση Ευρωπαϊκών Ρυθμιστών Αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο. Τον Απρίλιο του 2009 εγκρίθηκε η τρίτη δέσμη μέτρων που στόχευε στην περαιτέρω απελευθέρωση της εσωτερικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, και ουσιαστικά, τροποποιούσε τη δεύτερη δέσμη μέτρων. Στην τρίτη δέσμη μέτρων περιλαμβάνονται οι Κανονισμοί (ΕΚ) 714/2009⁸⁹, (ΕΚ) 715/2009⁹⁰, η οδηγία 2009/72/ΕΚ⁹¹, 2009/73/ΕΚ⁹², που καταργούν τα 1228/2003, 1775/2005, 2003/54/ΕΚ και 2003/55/ΕΚ αντίστοιχα, και επιπλέον τον Κανονισμό (ΕΚ) 713/2009 σχετικά με την ίδρυση Οργανισμού συνεργασίας των Ρυθμιστικών αρχών ενέργειας (ACER) που αντικαταστάθηκε από τον (ΕΚ) 942/2019⁹³.⁹⁴

Η τρίτη δέσμη μέτρων αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την υλοποίηση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας. Επιδιώκει την τόνωση του ανταγωνισμού και της οικονομίας της Ε.Ε. μέσω της απελευθέρωσης του ανταγωνισμού στην αγορά της ενέργειας. Επιπλέον, ο ρόλος του Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας (ACER) είναι πολύ σημαντικός, καθόσον μερικές από τις αρμοδιότητές του είναι: να λαμβάνει επιμέρους δεσμευτικές αποφάσεις για τους όρους και τις προϋποθέσεις όσον αφορά την πρόσβαση στις διασυνοριακές υποδομές και την ασφάλεια λειτουργίας τους, να παρέχει συμβουλές στα ευρωπαϊκά όργανα για θέματα σχετικά με την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο, να παρακολουθεί τις εσωτερικές αγορές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου, να καταρτίζει εκθέσεις με τα πορίσματά τους και να εποπτεύει τη χονδρική αγορά ενέργειας προκειμένου να εντοπίζει και να αποτρέπει τυχόν καταχρήσεις της αγοράς.⁹⁵ Η αποστολή του ACER είναι να ρυθμίζει και να συντονίζει το ρόλο των επιμέρους εθνικών ρυθμιστικών αρχών, οι οποίες θα πρέπει να είναι ανεξάρτητες και από τις επιχειρήσεις ενέργειας αλλά και από τις κυβερνητικές αρχές. Η τρίτη δέσμη μέτρων έδωσε πρόσθετες εξουσίες στις ρυθμιστικές αρχές, ώστε να μην παρεμποδίζεται το έργο τους από οποιονδήποτε εμπλεκόμενο με την ενέργεια φορέα (κρατικό ή ιδιωτικό) και να μπορούν να παρακολουθούν και να παρεμβαίνουν σε θέματα που αφορούν την πρόσβαση των τρίτων (Third Party Access), τον διαχωρισμό των δραστηριοτήτων δικτύων και προμήθειας (unbundling), διασυνοριακά θέματα όπως η διαχείριση της συμφόρησης και της διασύνδεσης, η προστασία των καταναλωτών, η διαφάνεια των

⁸⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574934442743&uri=CELEX:32005R1775>

⁸⁸ <https://eurlex.europa.eu/search.html?qid=1574934577678&text=2003/796/EC&scope=EURLEX&type=quick&lang=en>

⁸⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574940525434&uri=CELEX:32009R0714>

⁹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574940566926&uri=CELEX:32009R0715>

⁹¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574941598744&uri=CELEX:32009L0072>

⁹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574941639772&uri=CELEX:32009L0073>

⁹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574940643671&uri=CELEX:32009R0713>

⁹⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, "Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση: Εσωτερική Αγορά Ενέργειας", διαθέσιμο στο : <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/45/marche-interieur-de-l-energie>

⁹⁵ Ibid.

τιμών κ.α. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η εξάλειψη όλων εκείνων των παραγόντων που οδηγούν στις κατακερματισμένες εγχώριες αγορές και στην επίτευξη της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Το αρνητικό του ACER είναι η αδυναμία του να λαμβάνει νομικά δεσμευτικές αποφάσεις που θα εξαναγκάζει τα ενεργειακά εμπλεκόμενα μέρη να συμμορφώνονται. Για την προσπέλαση αυτού του εμποδίου απαιτούνται αλλαγές στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση προκειμένου ο ACER να γίνει από κάθε άποψη (νομική και οικονομική) αυτόνομος.⁹⁶

Το 2016 η Επιτροπή θεσμοθέτησε νομοθετικά μέτρα με τίτλο «Καθαρή ενέργεια για όλους τους Ευρωπαίους» με σκοπό την εκμετάλλευση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, τον καλύτερο σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας και την ασφάλεια εφοδιασμού με τους κανόνες διακυβέρνησης της Ε.Ε. προτείνοντας τα ακόλουθα μέτρα: COM(2016) 0861⁹⁷, COM(2016) 864⁹⁸ για την ηλεκτρική ενέργεια και COM(2016) 0862⁹⁹ για την έγκαιρη αντιμετώπιση των κινδύνων εφοδιασμού. Τα ανωτέρω μέτρα αποσκοπούν στη συντονισμένη διαχείριση των διασυνοριακών ενεργειακών δικτύων στο εσωτερικό της Ένωσης, την πρόληψη και αντιμετώπιση των κινδύνων εφοδιασμού, την κατάργηση του άνθρακα ως μέσου παραγωγής ενέργειας και εξάλειψης των ανθρακούχων εκπομπών και την καλύτερη αξιοποίηση των ΑΠΕ.

Εκτός από τις τρεις δέσμες μέτρων που αναλύθηκαν παραπάνω, η Επιτροπή το Σεπτέμβριο του 2019 εξέδωσε την Οδηγία 119/2009/EK¹⁰⁰ σχετικά με την υποχρέωση των κρατών μελών να τηρούν ένα ελάχιστο απόθεμα πετρελαίου ή και προϊόντων πετρελαίου, βάση της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και συγκεκριμένα το άρθρο 100. Σύμφωνα με αυτήν την Οδηγία, η οποία είναι ακόμα εν ισχύ, τα ευρωπαϊκά κράτη πρέπει να τηρούν αποθέματα ανάγκης για πετρέλαιο ή και προϊόντα πετρελαίου που ισούνται με 90 ημέρες μέσων ημερήσιων καθαρών εισαγωγών ή 61 ημέρες μέσης ημερήσιας εσωτερικής κατανάλωσης, όποιο είναι μεγαλύτερο. Τα αποθέματα αυτά θα πρέπει το ταχύτερο δυνατό να διατίθενται εκεί όπου υπάρχει κρίση. Τα κράτη-μέλη στο τέλος κάθε μήνα, θα πρέπει να υποβάλουν στατιστικά στοιχεία των αποθεμάτων που τηρούν, καθώς και σε πόσες μέρες εισαγωγών ή κατανάλωσης αντιστοιχούν. Κατά την διάρκεια μιας κρίσης απαγορεύεται να χρησιμοποιηθούν αυτά τα αποθέματα (εκτός από εξαιρετικά επείγουσες καταστάσεις), παρά μόνο μετά την διαβούλευση των κρατών-μελών υπό την ευθύνη της Επιτροπής. Ως υποβοηθητικό-συμβουλευτικό όργανο για το συντονισμό των κρατών και της Επιτροπής ορίζεται η «Συντονιστική ομάδα για το πετρέλαιο και τα προϊόντα πετρελαίου».

Τέλος, άλλα μέτρα που εντάσσονται στην εσωτερική στρατηγική της Ε.Ε. για την ενέργεια, είναι οι Οδηγίες που ψηφίστηκαν τον Δεκέμβριο του 2008 και το

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9b9d9035-fa9e-11e6-8a35-01aa75ed71a1.0005.02/DOC_1&format=PDF

⁹⁸ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c7e47f46-faa4-11e6-8a35-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1&format=PDF

⁹⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52016PC0862>

¹⁰⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0119>

περιεχόμενό τους είναι περιβαλλοντολογικό. Συγκεκριμένα, είναι οι Οδηγίες 28/2009/ΕΚ¹⁰¹ σχετικά με την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ΑΠΕ και 29/2009/ΕΚ¹⁰² καθώς και η Απόφαση 406/2009/ΕΚ¹⁰³, που από κοινού επιδιώκουν τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου εντός της Κοινότητας. Εκδίδοντας αυτές τις Οδηγίες η Ε.Ε. έθεσε τους εξής τέσσερις βασικούς στόχους:

1. Την μείωση των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου τουλάχιστον κατά 20% μέχρι το 2020, σε σχέση με τα επίπεδα του 1990.

2. Την αύξηση συμμετοχής των ΑΠΕ στο 20% επί της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ μέχρι το 2020.

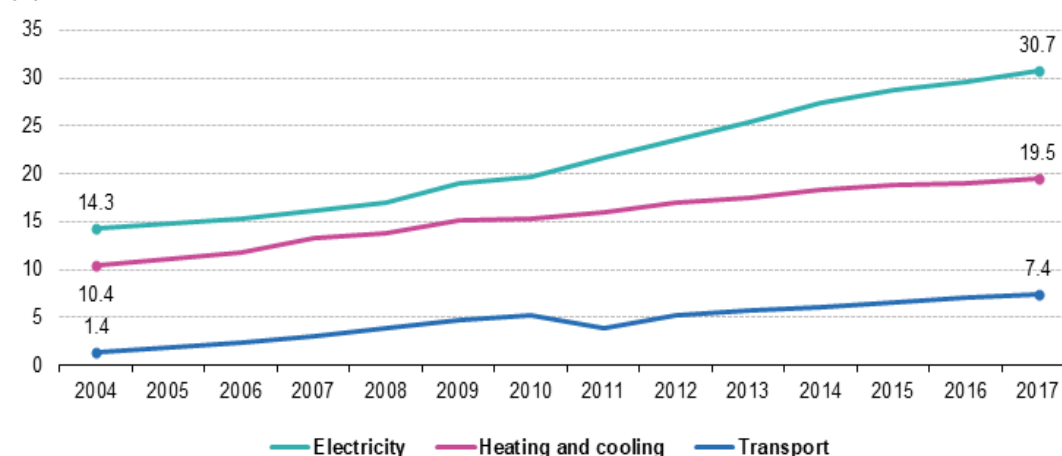
3. Την μείωση της κατανάλωσης ενέργειας στο 20% μέχρι το 2020 μέσω της αύξησης της ενεργειακής αποδοτικότητας (εξοικονόμηση).

4. Τη χρήση βιοκαυσίμων νέας γενιάς τουλάχιστον κατά 10% στις μεταφορές.

Από τους παραπάνω στόχους για το 2020 φαίνεται ότι οι περισσότεροι είναι επιτεύξιμοι, όπως παρατηρούμε στα παρακάτω γραφήματα της Eurostat, εκτός από το στόχο της μείωσης της κατανάλωσης ενέργειας, που από το 2015 και έπειτα τείνει να απομακρύνεται από το στόχο.

Γράφημα 4.2.1 : Ποσοστό συμμετοχής των ΑΠΕ στην συνολική κατανάλωση ενέργειας (%)

Share of renewable energy in gross final energy consumption, by sector, EU-28, 2004-2017
(%)

Source: Eurostat (online data code: sdg_07_40)

eurostat

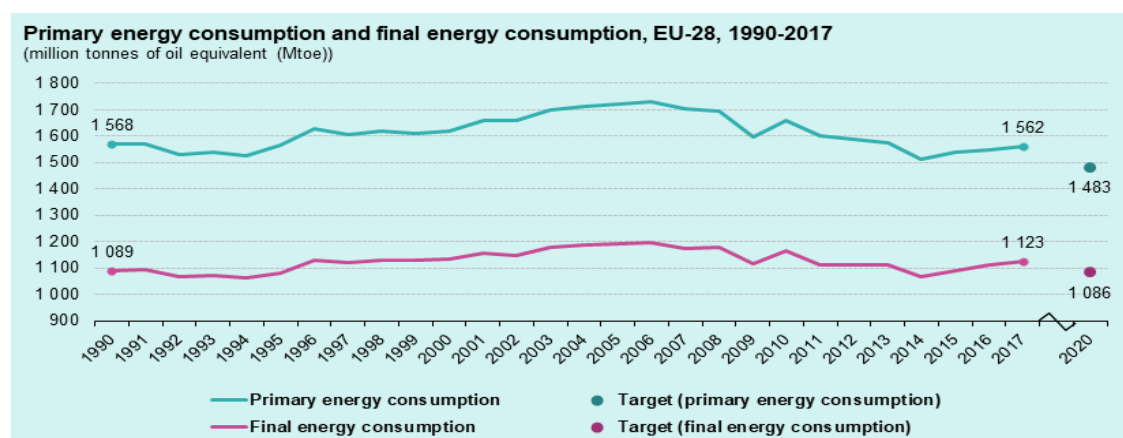
Πηγή : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Europe_2020_indicators_-_climate_change_and_energy#Renewable_energy_on_the_rise

¹⁰¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02009L0028-20151005>

¹⁰² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0029&from=EN>

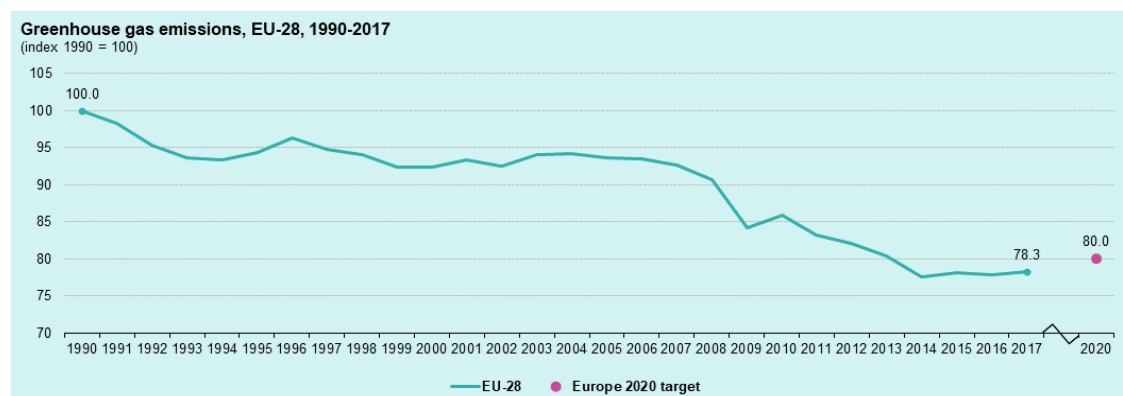
¹⁰³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009D0406>

Γράφημα 4.2.2 : Πρωτογενής και τελική κατανάλωση ενέργειας από το 1990-2017 και τεθέντες στόχοι

Πηγή : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Europe_2020_indicators_-_climate_change_and_energy

Γράφημα 4.2.3 : Εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από το 1990-2017 και στόχος μέχρι το 2020

Πηγή: [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Primary_energy_consumption_and_final_energy_consumption,_EU28,_19902017_\(million_tonnes_of_oil_equivalent_\(Mtoe\)\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Primary_energy_consumption_and_final_energy_consumption,_EU28,_19902017_(million_tonnes_of_oil_equivalent_(Mtoe)).png)

Συμπερασματικά, στον δρόμο για την ενεργειακή απεξάρτηση, η Ε.Ε. έχει διαμορφώσει μια εσωτερική ενεργειακή πολιτική περιβαντολογικοκεντρική που στοχεύει στο συνασπισμό των κρατών-μελών για τον έλεγχο εκείνων των

επιχειρήσεων που είναι εθνοκεντρικές ή δεν ανήκουν στη Ένωση (π.χ. Gazprom) και τείνουν να επιβάλλουν μακροχρόνιες συμβάσεις με άνιση τιμολόγηση. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται η τόνωση του ανταγωνισμού, η απελευθέρωση της ενεργειακής αγοράς, η δίκαιη τιμολόγηση και η προστασία των κρατών-μελών αλλά και των καταναλωτών τους από τους κινδύνους διακοπής της τροφοδοσίας. Εναπόκειται στα κράτη-μέλη να συμβάλουν έμπρακτα, με την πιστή εφαρμογή της νομοθεσίας και την αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ τους, στην επίτευξη του ενωσιακού ενεργειακού ιδεώδους.

4.3 Η εξωτερική στρατηγική της ΕΕ - στρατηγικές στη λεκάνη της Μεσογείου.

Συνεπακόλουθη με τη εσωτερική στρατηγική της Ε.Ε. για την ενέργεια είναι και η εξωτερική της στρατηγική, καθώς για την υλοποίηση της εσωτερικής αγοράς ενέργειας και την εξασφάλιση της ενεργειακής της ασφάλειας, είναι ουσιώδης η σύμπνοια των γειτονικών χωρών (που είναι εν δυνάμει μέλη ή δεν είναι και δεν έχουν επιλεγεί να είναι μέλη της Ε.Ε.) με τους κανόνες της Ε.Ε. σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια. Από αυτές τις χώρες κάποιες είναι παραγωγοί και άλλες διαμετακομιστικοί κόμβοι ενεργειακών πόρων.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και η Ανατολική Εταιρική Σχέση (COM(2008)823)¹⁰⁴, η Συνεργασία του Ευξείνου Πόντου (COM(200)160)¹⁰⁵, η Στρατηγική της Ε.Ε. για την Κεντρική Ασία¹⁰⁶ και η Ένωση για τη Μεσόγειο (COM(2008) 319)¹⁰⁷, έχουν θέσει τις βάσεις πάνω στις οποίες η Ε.Ε. αναπτύσσει την εξωτερική ενεργειακή της στρατηγική σχετικά με τους γείτονές της, και κυρίως αυτούς (π.χ. Αζερμπαϊτζάν, Τουρκία, Καζακστάν κ.α.) με τους οποίους δεν διαφαίνεται κάποια προοπτική ένταξής τους στην Ε.Ε.. Με αυτόν τον τρόπο επιχειρούνται να δημιουργηθούν περιφερειακές αγορές στα σύνορά της με την μορφή τριών δακτυλίων ενεργειακής συνεργασίας που θα λειτουργούν με βάση τους κανόνες της Εσωτερικής Αγοράς Ενέργειας όπως αναφέρονται παρακάτω¹⁰⁸:

¹⁰⁴<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&coteld=1&year=2008&number=823&language=EL>

¹⁰⁵ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF>

¹⁰⁶ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/178/central-asia>

¹⁰⁷<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&coteld=1&year=2008&number=319&language=EN>

¹⁰⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006DC0590>

α) Ο πρώτος δακτύλιος θα αποτελείται από τις Δυτικές Βαλκανικές χώρες (Αλβανία, Β. Μακεδονία, κ.α.) που έχουν προοπτικές ένταξης και έχουν υπογράψει τη Συνθήκη για την Ενεργειακή Κοινότητα (Energy Community Treaty)¹⁰⁹.

β) Ο δεύτερος δακτύλιος θα αποτελείται από τις γειτονικές χώρες που δεν έχουν προοπτικές ένταξης αλλά είναι διατιθέμενες να γίνουν μέλη της Ενεργειακής Κοινότητας (Τουρκία)

γ) Ο τρίτος δακτύλιος από χώρες συνορεύουσες με τις γειτονικές χώρες της Ε.Ε. που είναι πιθανόν να γίνουν μέλη της Ενεργειακής Κοινότητας (χώρες της Μεσογείου, της Κασπίας και του Κόλπου).

Στην παραπάνω συλλογιστική, αντιτίθενται οι χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (Gulf Cooperation Council) οι οποίες κατηγορούν την Ε.Ε. ότι επιβάλλει ασφυκτικούς περιορισμούς και μέτρα για την ενέργεια· η Αλγερία απέρριψε το σύνολο των κανόνων της Πολιτικής Γειτονίας, η Ρωσία επίσημα συνεχίζει να αντιστέκεται στους κανόνες της Συνθήκης Ενεργειακής Κοινότητας (Energy Charter Treaty (ECT)), το Καζακστάν δεν αποδέχεται τους ρυθμιστικούς κανόνες της Ε.Ε. αφού δεν υπάρχει καμία προοπτική ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (Europe Neighboring Policy (ENP)) και η εφαρμογή των εσωτερικών κανόνων αγοράς στην Αφρική είναι αμφίβολη και αντικείμενο σκληρών διαξιφισμών, αφού οι αφρικανικές κυβερνήσεις απαιτούν μακροχρόνια συμβόλαια αγοράς μεγαλύτερων ποσοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου από την Ε.Ε. και όχι αποσπασματικές συνεργασίες.¹¹⁰

Μέχρι η Ε.Ε. να καταστήσει τους κανόνες της εσωτερικής αγοράς, δελεαστικούς για τα κράτη – μη μέλη, η στρατηγική της για το Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου φαίνεται περισσότερο υλοποιήσιμη στο άμεσο μέλλον (2020), και θα συμβάλει σημαντικά στην κατοχύρωση της ενεργειακής της ασφάλειας. Ο Νότιος διάδρομος είναι ένα πολύπλοκο εγχείρημα που περιλαμβάνει περαιτέρω εκμετάλλευση του υπάρχοντος κοιτάσματος Shah Deniz στην Κασπία, επέκταση των εγκαταστάσεων επεξεργασίας φυσικού αερίου στον τερματικό σταθμό του Sangachal στις ακτές της Κασπίας στο Αζερμπαϊτζάν, κατασκευή τριών αγωγών [α) αγωγός Νότιου Καυκάσου (SCPX) – Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία, β) Αγωγός φυσικού αερίου Ανατολίας (Trans Anatolian Pipeline - TANAP) – Τουρκία, γ) Αδριατικός Αγωγός

¹⁰⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3AI27074>

¹¹⁰ R. Youngs, 'Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market', CEPS Working Document No. 278, 2007, διαθέσιμο στο : <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/1560.pdf>

(TAP) – Ελλάδα, Αλβανία, Ιταλία], και διασύνδεση με δίκτυα φυσικού αερίου Νοτιοανατολικής, Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης.¹¹¹

Γράφημα 4.3.1: Οι τρεις βασικοί αγωγοί του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου.

Πηγή : <https://www.euractiv.gr/section/energia/news/stelechhos-vr-stin-ora-tou-notios-diadromos-fisikou-aeriou/>

Συγκεκριμένα, το διευρυμένο σχέδιο του Νότιου Διαδρόμου προσδοκεί ο TAP να συνδεθεί με :

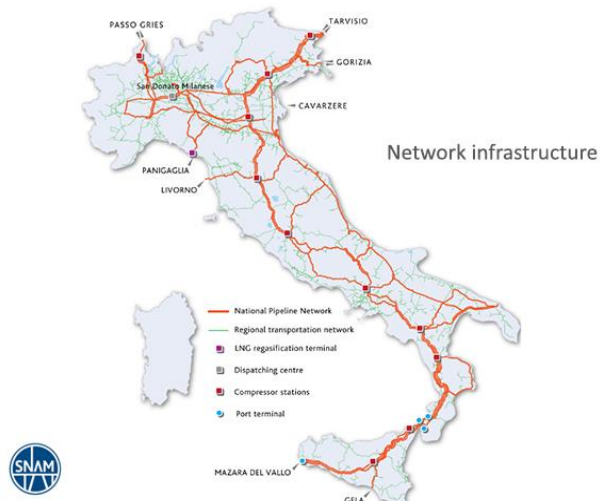
- Το Ιταλικό δίκτυο φυσικού αερίου για την τροφοδοσία τόσο της Ιταλίας (Γράφημα 4.3.2) όσο και της Γαλλίας και της Γερμανίας μέσω του ελβετικού αγωγού Transigas (Γράφημα 4.3.3) .
- Τον αυστριακό αγωγό φυσικού αερίου Trans Austria Gas ([TAG](#)) για να τροφοδοτήσει την Αυστρία και την Κεντρική Ευρώπη.
- Με το Ηνωμένο Βασίλειο δια μέσου Ιταλίας, Ελβετίας, Γερμανίας, της Ολλανδίας και Βελγίου με διασύνδεση των αγορών φυσικού αερίου.
- Τον εγκεκριμένο Διασυνδετήριο αγωγό Ελλάδας - Βουλγαρίας (Interconnector Greece Bulgaria - IGB) που θα αποτελέσει το πρώτο τμήμα του

¹¹¹ Επίσημη ιστοσελίδα του TAP, <https://www.tap-ag.gr/%CE%9F-%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%A4%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF/%CE%9F-%CE%9D%CF%8C%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%94%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A6%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%91%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85>

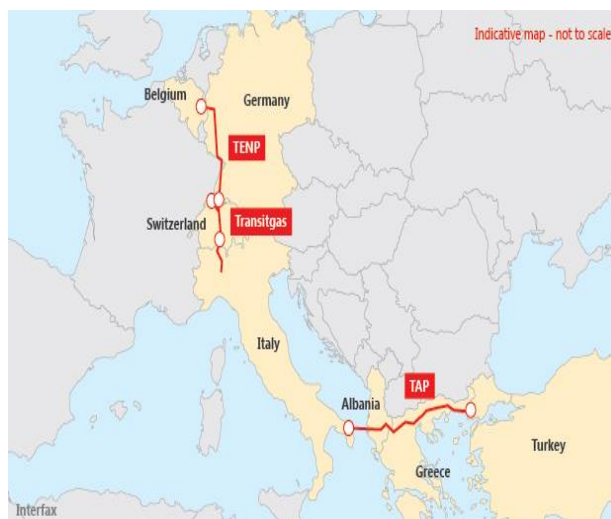
λεγόμενου Κάθετου Αγωγού (Vertical Gas Corridor) για την τροφοδότηση της Ν.Α. Ευρώπης.

- Τον αγωγό Ιονίου - Αδριατικής (IAP) για την τροφοδότηση της Νότιας Κροατίας, της Αλβανίας, του Μαυροβουνίου και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.¹¹²

Γράφημα 4.3.2 : Το δίκτυο φυσικού αερίου της Ιταλίας

Γράφημα 4.3.3 : Σύνδεση του TAP με Transigtas

Πηγή: <https://www.ispionline.it/en/energy-watch/italian-gas-oversupply-how-crisis-resaped-imports-13515>

Πηγή: <https://interfaxenergy.com/article/15351/oil-price-drop-could-spur-italian-reverse-flows>

Ενισχυτικό στο σχέδιο του Διευρυμένου Νότιου Διάδρομου Φυσικού Αερίου είναι το σχέδιο του East Med για τη μεταφορά του φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου στην Ευρώπη. Πρόκειται για ένα έργο μεγάλου κόστους λόγω του ότι ένα μεγάλο μέρος του θα είναι υποθαλάσσιο. Μία χερσαία μεταφορά του με αγωγούς μέσω Τουρκίας δεν είναι πλέον στις διαπραγματεύσεις, λόγω κυρίως των διαταραγμένων σχέσεων Τουρκίας-Ισραήλ από το 2009 για το Παλαιστινιακό και με την Αίγυπτο από το 2013 λόγω της προσπάθειας της Κυβέρνηση Ερντογάν να επηρεάσει τον μουσουλμανικό κόσμο στο πλαίσιο του Δόγματος Νταβούντογλου «η Τουρκία να αποκτήσει παγκόσμιο ρόλο δια της κυριαρχίας στον μουσουλμανικό και αραβικό κόσμο» (Η Αίγυπτος κατηγορεί την Τουρκία ότι παρεμβαίνει στα εσωτερικά

¹¹² Επίσημη ιστοσελίδα του TAP, <https://www.tap-ag.gr/%CE%9F-%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%A4%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF/%CE%9F-%CE%9D%CF%8C%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%94%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A6%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%91%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85>

του κράτους της και για επεκτατισμό στην Αφρική¹¹³). Μία άλλη εναλλακτική είναι η δια θαλάσσης μεταφορά των κοιτασμάτων υπό τη μορφή ΥΦΑ από τους δύο σταθμούς υγροποίησης της Αιγύπτου σε αυτούς της Ρεβυθούσας και τους σχεδιαζόμενου πλωτού στην Αλεξανδρούπολη. Η δεύτερη εναλλακτική είναι οικονομικά πιο συμφέρουσα, καθώς οι σταθμοί υγροποίησης υπάρχουν ήδη. Προσωπική εκτίμηση αποτελεί το γεγονός ότι αν διαπιστωθούν τα κοιτάσματα δυτικά και νοτιοδυτικά της Κρήτης¹¹⁴ θα υπερισχύσει το πρώτο σενάριο, καθώς δεν είναι σίγουρο αν αυτές οι ποσότητες μπορούν να υγροποιηθούν. Σε κάθε περίπτωση και στα δύο σενάρια η πρόβλεψη είναι να συνδεθούν με τον TAP.

Γράφημα 4.3.4 : Ο Διευρυμένος Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου

An Expanded South Gas Corridor

NB.: The TANAP and TAP gas pipelines as well as Turkish Stream are under construction, with IGB at an advanced planning stage with FID already taken. The IAP, the IGI Poseidon in connection with East Med pipeline and the Vertical Corridor and the IGF are still in the study phase. Blue Stream and Trans Balkan are existing pipelines.

Source: IENE (February 2018)

Πηγή : Αναδημοσίευση από IENE, " Introduction to the Expanded South Corridor Concept", March 16, 2018, Oxford Institute for Energy Studies, διαθέσιμο στο: [https://www.iene.eu/articlefiles/costis%20stambolis%20\(expanded%20south%20corridor\).pdf](https://www.iene.eu/articlefiles/costis%20stambolis%20(expanded%20south%20corridor).pdf)

¹¹³ <https://www.news247.gr/kosmos/aigyptos-kata-toyrkias-peri-epektatismoy-stin-afriki.6572457.html>

¹¹⁴ <https://www.tovima.gr/2019/06/19/finance/poso-petrelaio-kai-fysiko-aerio-kryvoun-ta-koitasmata-se-ionio-kai-kriti/>

Εμπόδιο σε αυτό το project στέκεται η Τουρκία η οποία πάση θυσία πασχίζει να πάρει μέρος στο ενεργειακό παιχνίδι του Νότιου Διαδρόμου καθώς, και μετά την τριμερή συμφωνία Ελλάδας-Κύπρου- Ισραήλ και Ελλάδας-Κύπρου-Αιγύπτου, νιώθει να απομονώνεται ακόμα περισσότερο. Για την Τουρκία, ο ενεργειακός κλάδος αποτελεί ζήτημα μείζονος σημασίας αφού μετά την Κίνα είναι η δεύτερη χώρα σε αναζήτηση φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού παγκοσμίως, με τους εγχώριους πόρους να καλύπτουν μόνο το 27% των αναγκών της. Σημειωτέον ότι οι επτά από τις δέκα μεγαλύτερες επιχειρήσεις της αφορούν αυτό τον κλάδο.¹¹⁵

Η επαμφοτερίζουσα στάση της Τουρκίας διέψευσε τις προσδοκίες της Δύσης, ότι ο Ερντογάν αποτελεί έναν μετριοπαθή φιλελεύθερο ισλαμιστή μεταρρυθμιστή πρόθυμο να συμπορευτεί με τις επιταγές των δυτικών κρατών και να αποτελέσει φωτεινό παράδειγμα και για τα υπόλοιπα μουσουλμανικά και αραβικά κράτη. Από το 2011 και έπειτα, παρατηρείται μία ρήξη στις σχέσεις Τουρκίας-Δύσης συνεχώς επιδεινούμενη, αφού η Τουρκία κατηγορεί Η.Π.Α. και Ε.Ε. ότι δεν την υποστηρίζει ενάντια στους κύριους εχθρούς της - Κούρδους και Γκιουλέν - καθώς και για εμπαιγμό στην ένταξη της στην Ε.Ε.. Η προκλητικότητα της έχει φέρει πολλές φορές σε αμηχανία τη Δύση, [π.χ. προμήθεια S-400 από τη Ρωσία, κατάφορη παραβίαση του διεθνούς δικαίου (Γαλάζια Πατρίδα, Διμερής Συμφωνία Τουρκίας-Λιβύης, κ.α.), στήριξη τζιχαντιστικών και τρομοκρατικών οργανώσεων, εργαλειακή χρησιμοποίηση του μεταναστευτικού-προσφυγικού για να ασκήσει πιέσεις και να απειλήσει την Ε.Ε.], κλονίζοντας ακόμα περισσότερο την αξιοπιστία της απέναντι στους δυτικούς της εταίρους και κατ' επέκταση και στο NATO. Παρά την σύμπραξη με την Μουσουλμανική Αδελφότητα, ώστε να καταστεί η Τουρκία ηγέτης του μουσουλμανικού και αραβικού κόσμου αυτοδίκαια ως συνεχιστής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι καιροσκοπικές της κινήσεις την οδήγησαν σε απομόνωση και με τα αραβικά κράτη, που βλέπουν με σκεπτικισμό και επιφυλακτικότητα τις κινήσεις της Τουρκίας.¹¹⁶

Δεδομένου ότι η Δύση δεν προτίθεται να δείξει ανοχή σε ενέργειες που διασαλεύουν την τάξη και εμποδίζουν την ενεργειακή της τροφοδοσία από την ανατολική Μεσόγειο, το δεδομένο της Τουρκίας -τουλάχιστον στην παρούσα χρονική περίοδο- δεν φαίνεται να είναι καλή επιλογή. Μία ενδεχόμενη αποδοχή της περίπτωσης τα κοιτάσματα της ανατολικής Μεσογείου να περάσουν διά μέσου

¹¹⁵ Φίλης Κ., '' Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν '', 2017, Παπαδόπουλος, κεφ .2

¹¹⁶ Ibid, κεφ .3

Τουρκίας, σημαίνει και αποδοχή της τουρκικής αναξιοπιστίας και κατ' επέκταση ενδυνάμωση του τουρκικού αναθεωρητισμού. Κομβικό ρόλο στο διευρυμένο σχέδιο του Νότιου Διαδρόμου πρέπει να παίζει η Ελλάδα και η Κύπρος, δύο χώρες ήδη μέλη της Ε.Ε. που είναι περισσότερο προσανατολισμένες στις ενεργειακές απαιτήσεις της Ε.Ε., και τουλάχιστον με τα σημερινά δεδομένα αποτελούν παράγοντες σταθερότητας σε αντίθεση με την Τουρκία.¹¹⁷ Τέλος, στο πλαίσιο του «πλουραλισμού» του ενεργειακού εφοδιασμού της Ε.Ε. θα ήταν περισσότερο φρόνιμο να διαφοροποιηθούν οι οδεύσεις μεταφοράς των παραπάνω κοιτασμάτων, για να αποφευχθεί ένα ενδεχόμενο αντίστοιχο του 2006 και 2009, δεδομένου ότι η Τουρκία έχει ήδη καταστεί σε μείζονα ενεργειακό κόμβο για την Ε.Ε. με το project του Νότιου Διαδρόμου (TANAP).

Συνοψίζοντας, η εξωτερική στρατηγική της Ε.Ε. στοχεύει στη μεταλαμπάδευση των αρχών και κανόνων της Τρίτης Δέσμης μέτρων στα κράτη μη μέλη που γειτονεύουν ή γειτονούνται με τους γείτονες της Ε.Ε.. Στην παρούσα φάση φαίνεται να αποδίδει στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων που έχουν προοπτικές ένταξης. Στις υπόλοιπες χώρες επιδιώκεται να εφαρμοστεί μέσω διμερών συμφωνιών, κατά παράβαση της πολυμέρειας που εκφράζει την Ε.Ε.. Στο σχέδιο του Διευρυμένου Νότιου Διαδρόμου, αναγκαίου και καθοριστικού για την ενεργειακή ασφάλεια της Γηραιάς Ηπείρου, εναπόκειται στην πρόθεση της Ένωσης σε ποιο θα δείξει ανοχή στην τουρκικό αναθεωρητισμό.

¹¹⁷ Ibid.

Κεφάλαιο 5^ο

Ανακεφαλαίωση- Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας όσα αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, καταλήγουμε σε μία συνοπτική σύγκριση της εξωτερικής πολιτικής που εφαρμόζουν οι δύο μεγάλες υπερδυνάμεις αναφορικά με την ενέργεια, καθώς και τις στρατηγικές που αναπτύσσει η Ε.Ε. προκειμένου να απεξαρτηθεί από τις Ρωσικές εισαγωγές φυσικού αερίου.

Η σύγχρονη ρωσική πολιτική κουλτούρα χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία κρατικού κορπορατισμού. Συνεπώς, από το 2000 και έπειτα, μετά την επανακρατικοποίηση εταιρειών κολοσσών στο τομέα της ενέργειας, κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής διαδραματίζει το κράτος. Σκοπός της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας είναι η επικράτηση της Ρωσίας ως μονοπωλιακός προμηθευτής ενέργειας στις χώρες με τις οποίες συνεργάζεται. Αυτό επιτυγχάνεται, αφενός, με την εκμετάλλευση των ενεργειακών της κοιτασμάτων, κατατάσσοντας τη Ρωσία στις πρώτες θέσεις των πετρελαιοπαραγωγών χωρών και, αφετέρου, με την προσπάθεια της Ρωσίας να ελέγχει, αν όχι όλες, τις περισσότερες οδούς διέλευσης ενεργειακών πόρων, ακόμα και από περιοχές που δεν ανήκουν στη δική της επικράτεια. Η μονοπωλιακή αυτή εξάρτηση της δίνει τη δυνατότητα να ασκεί μία πολιτική «καρότου-μαστιγίου», χρησιμοποιώντας την ενέργεια ως «γεωπολιτικό όπλο» και επιβραβεύοντας τις χώρες που ταυτίζονται με τα συμφέροντά της καθώς και τιμωρώντας εκείνες που εναντιώνονται. Κατά αυτόν τον τρόπο, η ενέργεια αποτελεί για τη Ρωσική Ομοσπονδία ένα ισχυρό γεωπολιτικό όπλο.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ακολουθείτε μία πιο φιλελεύθερη προσέγγιση στη σχέση ενέργειας και εξωτερικής πολιτικής. Προωθείται η ιδιωτική ιδιοκτησία, ο ανταγωνισμός και η απελευθέρωση των αγορών. Σημαντική επιρροή στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής σε θέματα ενέργειας έχουν τα Lobbies. Το κράτος ουσιαστικά δεν χρησιμοποιεί την ενέργεια ως μέσο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, όπως στην περίπτωση της Ρωσίας, αλλά διαμέσου της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματίας προσπαθεί να προασπίσει τα συμφέροντα των Lobbies και κατ' επέκταση του Κράτους. Στην πολιτική «καρότου-μαστιγίου» αντιτάσσει την πολιτική των κυρώσεων, ως μορφή οικονομικού εκφοβισμού. Αντίβαρο στη μονοπωλιακή επικράτηση της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας, προωθεί συνεργασίες που προσφέρουν εναλλακτικές στις χώρες που τροφοδοτούνται

ενεργειακά από τη Ρωσία και αποτελούν διαμετακομιστικά κέντρα. Τα τελευταία χρόνια - και κυρίως κατά την περίοδο διακυβέρνησης Τραμπ - οι Η.Π.Α. μπαίνουν δυναμικά στο ενεργειακό παιχνίδι, ούσες οι ίδιες μία από τις μεγαλύτερες χώρες παραγωγής ενέργειας, ενισχύοντας κατά αυτόν τον τρόπο την πολιτική τους για ενεργειακή ανεξάρτηση των χωρών από τη ρωσική ενέργεια.

Η Ε.Ε. από την πλευρά της, θέλοντας να αποφύγει μελλοντικές ενεργειακές κρίσεις όμοιες της περιόδου 2006 και 2009 αναπτύσσει την στρατηγική της σε δύο μέτωπα. Στο εσωτερικό με δέσμες μέτρων, και κυριότερη την Τρίτη Δέσμη Μέτρων, επιχειρεί τον συνασπισμό των κρατών-μελών σε μία ενιαία κατεύθυνση που επικεντρώνεται στην ενεργειακή αποδοτικότητα και, επομένως, στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, στην αξιοποίηση των «πράσινων» μορφών ενεργείας ώστε να κατέχουν έχουν σημαντικό μερίδιο στην ενεργειακή αγορά, στην κλιματική αλλαγή, στην τόνωση του ανταγωνισμού και της ελευθερίας της αγοράς και την προστασία και την αλληλοβοήθεια των κρατών μελών σε περίπτωση ενεργειακών κρίσεων. Η εσωτερική αυτή στρατηγική συνοψίζεται στην υλοποίηση του σχεδίου για την Ενιαία Εσωτερική Αγορά. Σημαντικός σε αυτό το εγχείρημα είναι ο ρόλος του Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας.

Στο εξωτερικό επιδιώκει να κάνει κοινωνούς τα κράτη μη μέλη που είναι όμορα ή γείτονες των όμορων κρατών στους κανόνες που διέπουν το ενωσιακό ενεργειακό ιδεώδες και αποτελούν εξέλιξη των κανόνων της Τρίτης Δέσμης Μέτρων στο εξωτερικό. Λόγω του αυστηρού ρυθμιστικού πλαισίου η ανταπόκριση από αυτές τις χώρες δεν είναι η αναμενόμενη, πλην των κρατών των Δυτικών Βαλκανίων που είναι υπό διαδικασία ένταξης. Η ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. από τη Ρωσία είναι μεγάλη και θα συνεχίσει να είναι στο άμεσο μέλλον. Οι εναλλακτικές πηγές στην παρούσα φάση είναι τα κοιτάσματα της Β. Θάλασσας, από τη Β. Αφρική και LNG από την Αμερική που ακόμα δεν είναι σε στάδιο να εξασφαλίσουν την ασφάλεια της Ένωσης. Το project που αναμένεται να ανακουφίσει την Γηραιά Ήπειρο είναι αυτό του Νότιου Διαδρόμου που αναμένεται να λειτουργήσει μέσα στο 2020 και του EastMed με τις εναλλακτικές που αναλύθηκαν παραπάνω. Είναι βασικό η Ε.Ε. να μην εγκλωβιστεί σε παράγοντες αστάθειας (όπως παρουσιάζεται η Τουρκία τα τελευταία χρόνια) και να επενδύσει σε χώρες-μέλη (Ελλάδα-Κύπρος) που είναι προσανατολισμένες στις ενεργειακές της απαιτήσεις.

Οι σχέσεις Ρ.Ο. και Η.Π.Α. στο θέμα της ενέργειας είναι περισσότερο ανταγωνιστικές και όχι συγκρουσιακές. Οι Η.Π.Α. δεν επιθυμούν να αποκλείσουν τη

Ρωσική Ομοσπονδία από το ενεργειακό παιχνίδι. Αντιθέτως, οι Η.Π.Α. ενδιαφέρονται να συνεργαστούν με τη Ρωσία σε θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος.¹¹⁸

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πρόσφατες δηλώσεις της Ρόμπιν Ντάνιγκαν (Αναπληρωτής Υφυπουργός Εξωτερικών, και αρμόδια για τη διπλωματία των ενεργειακών πόρων του Στέιτ Ντιπάρτμεντ) σχετικά με αυτή την κατεύθυνση: «*Η πάγια άποψή μας είναι ότι η Ρωσία δεν θα πάψει να είναι ένας βασικός παίκτης στην ευρωπαϊκή ενεργειακή σκακιέρα. Εγείρεται ωστόσο ερώτημα όταν δεν υπάρχει πραγματικός ανταγωνισμός. Ολοκληρωμένη αγορά υπάρχει μόνο όταν υπάρχουν και πολλές επιλογές, και φυσικό αέριο ικανό να μετακινηθεί προς κάθε κατεύθυνση, με υποδομές που λειτουργούν ανταγωνιστικά*»¹¹⁹. Σύμφωνα με την αμερικανική προσέγγιση, η ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης διασφαλίζεται μόνο όταν η αγορά φυσικού αερίου λειτουργεί ανταγωνιστικά, με βάση τους κανόνες της αγοράς, και κυρίως, με διαφοροποίηση των πηγών προμήθειας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα Lobbies παραγωγής πετρελαίου στις Η.Π.Α. αντιτίθενται στην πολιτική κυρώσεων της κυβέρνησης στην Ρωσία, καθώς θεωρούν ότι με αυτόν τον τρόπο πλήττεται η επιχειρηματική δραστηριότητα των μεγάλων πετρελαιοπαραγωγών αμερικανικών εταιριών, επιτρέποντας σε ξένες εταιρίες, όπως οι Royal Dutch Shell και BP, να δραστηριοποιούνται στον μεγαλύτερο παραγωγό πετρελαίου (Ρωσία).¹²⁰

Αντίστοιχο ενδιαφέρον φαίνεται να δείχνει και η Ρ.Ο. προς αυτήν την κατεύθυνση σύμφωνα με τις πρόσφατες δηλώσεις του Ρώσου προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν: «*Πιστεύω ότι εμείς, ως οι μεγαλύτερες δυνάμεις πετρελαίου και φυσικού αερίου, θα μπορούσαμε να εργαστούμε εποικοδομητικά για να ρυθμίσουμε τις διεθνείς αγορές, διότι δεν μας ενδιαφέρει η πτώση των τιμών, επειδή οι παραγωγοί θα υποφέρουν από αυτό, συμπεριλαμβανομένων των έργων πετρελαίου και φυσικού αερίου στις Ηνωμένες Πολιτείες*»¹²¹

¹¹⁸ <https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2017/11/Ref-0207-US-Foreign-Policy-Toward-Russia.pdf>

¹¹⁹ <https://energyexpress.gr/news/ntanigkan-ametakinites-oi-ipa-apo-stoho-gia-energeiaki-apexartisis-eyropis-apo-ti-rosia>

¹²⁰ <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-congress/u-s-oil-industry-lobbies-against-tighter-sanctions-on-russia-idUSKBN1KA2U8?il=0>

¹²¹ <https://emea.gr/%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1...-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%87%CE%AF%CE%B1/551633/551633/>

Βιβλιογραφία-Πηγές

Ελληνόγλωσση

Α.Αλιγιζάκη, « Ενεργειακή Πολιτική και Δίκαιο της ΕΕ», Αθήνα: Σακκουλα, 2018

Βαρβαρούσης Π., «Διεθνείς Σχέσεις και εξωτερική πολιτική στον 21ο αιώνα»,
Αθήνα: Παπαζήση, 2004

Βαρβαρούσης, Π., «Ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής», 2η έκδ., Αθήνα: Καρδαμίτσα,
1995

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, «ΟΔΗΓΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την
εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας COM(2016) 864 final», Βρυξέλλες,
2017, Ανάκτηση από :

Κώστας Α. Λάβδας, «Συμφέροντα και Πολιτική», Αθήνα: Παπαζήση, 2004

ΜΗΝΙΑΙΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ "ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ,
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ", ΙΔΙΣ, Νοέμβριος 2016, Ανάκτηση από:
<http://www.idis.gr/wp-content/uploads/%CE%94%CE%95%CE%9B%CE%A4%CE%99%CE%9F-%CE%9D%CE%9F%CE%95%CE%9C%CE%92%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%A5-2016-%CE%9F%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82-%CE%95%CE%BD%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%A0%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%BF%CF%82.pdf>

Παπασωτηρίου Χ., «Ελλάδα, Νοτιοανατολική Ευρώπη και Νέο διεθνές Σύστημα, οι
Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα», Αθήνα: Παπαζήση, 1999

Συλλογή, «Η Ρωσία σήμερα: Πολιτική, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις», Αθήνα:
Παπαζήση, 2010

Τσακίρης Θ., «Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική», Αθήνα: Παπαζήση, 2018,

Φίλης Κ., «Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν», Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2017

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c7e47f46-faa4-11e6-8a35-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1&format=PDF

Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros, Walter S. Jones, «Εισαγωγή στην πολιτική Επιστήμη», Αθήνα: Επίκεντρο, 2008

Michael Howard, «Ο ρόλος του πολέμου στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία», Αθήνα: Ποιότητα, 2009

White, B., in Baylis John and Smith Steve, «Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις», 3^η εκδ, Αθήνα.: Επίκεντρο, 2007

Ξενόγλωσση

Collection, «Russian Foreign Policy in the 21st and the Shadow of the Past», Columbia: University Press, 2007

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, «BLACK SEA SYNERGY - A NEW REGIONAL COOPERATION INITIATIVE COM (2007) 160 final », Brussels, 2007, Ανάκτηση από: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF>

Conclusions European Council 26/27 June, 2014, διαθέσιμο στο : https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/143478.pdf

Conclusions on energy European Council 4 February 2011, διαθέσιμο στο : https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/119253.pdf

David Koranyi, «Transatlantic energy security and the Ukraine-crisis: A blessing in disguise?», NATO Review, 2014, διαθέσιμο στο : <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/05/09/transatlantic-energy-security-and-the-ukraine-crisis-a-blessing-in-disguise/index.html>

- EIA, Key world energy statistics , 2015, Ανάκτηση από:
https://www.connaissancedesenergies.org/sites/default/files/pdf-actualites/keyworld_statistics_2015.pdf
- Gusev, A. , «*Russian Energy Policies Revisited*», Edited by Kirsten Westphal. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik ,German Institute for International and Security Affairs, 2015 Διαθέσιμο στο: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2015RP08_gsv_wep
- Irina Isakova, «RUSSIAN GOVERNANCE IN THE TWENTY-FIRST CENTURY», Frank Cass, London-New York, 2005
- Julio, P. , «The Politics of Growth: Can Lobbying Raise Growth and Welfare?(Job Market Paper)», 2009, Ανάκτηση από :
<https://run.unl.pt/bitstream/10362/11570/1/wp542.pdf>
- Matthew Wallin, « U.S. Foreign Policy Toward Russia An Overview of Strategy and Considerations», ASP, 2017, Ανάκτηση από :
<https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2017/11/Ref-0207-US-Foreign-Policy-Toward-Russia.pdf>
- Matthew Wallin, «U.S. Foreign Policy Toward Russia, An Overview of Strategy and Considerations», 2017, Ανάκτηση από
[:https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2017/11/Ref-0207-US-Foreign-Policy-Toward-Russia.pdf](https://www.americansecurityproject.org/wp-content/uploads/2017/11/Ref-0207-US-Foreign-Policy-Toward-Russia.pdf)
- Moloney, K. ,«Government and Lobbying activities. In Public Relation: Principles and Practice», London: International Thompson Press, 1997
- R. Youngs, «Europe’s External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market», CEPS Working Document No. 278, 2007, διαθέσιμο στο :
<https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2009/08/1560.pdf>
- Randall Newnham, «Oil, carrots, and sticks: Russia’s energy resources as a foreign policy tool», Journal of Eurasian Studies, 2011
- Robert D. Blackwill and Jennifer M.Harris , «War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft», USA: Belknap Press, 2016

Rumer B. Eugene, «Russian Foreign Policy beyond Putin», The International Institute for Strategic Studies, 2007

Tomain, Joseph P., «The Dominant Model of United States Energy Policy», Faculty Articles and Other Publications, Paper 130, 1990

Tugce Varol, «THE RUSSIAN FOREIGN ENERGY POLICY, EGALITE»,
department : European Scientific Institute, 2013

U.S Energy Information Administration, International Energy Outlook 2016,
Ανάκτηση από : [https://www.eia.gov/outlooks/aeo/pdf/0383\(2016\).pdf](https://www.eia.gov/outlooks/aeo/pdf/0383(2016).pdf)

I.Fabio Working Paper, «The Levant energy basin: a geopolitical game changer in the Eastern Mediterranean?», EGS Korea, 2016, διαθέσιμο στο:
<http://www.naturalgasworld.com/pdfs/Levant%20Indeo%20EGS%20Korea.pdf>

Ιστοσελίδες

Banking news, «Οι ΗΠΑ θέλουν να κυριαρχήσουν στην ενέργεια διεθνώς, παρακάμπτοντας την Ρωσία», 2018 , διαθέσιμο στο :
<http://bankingnews.gr/index.php?id=350750>

Duncan Brown,(2015), «Energy and Trade in Russia's Far East Realignment», ,
διαθέσιμο στο: <https://thediplomat.com/2015/12/energy-and-trade-in-russias-far-east-realignment/>

<http://www.depa.gr/index3.php/content/article/002005007/539.html>

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/lobby>

<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&coteId=1&year=2008&number=319&language=EN>

<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&coteId=1&year=2008&number=823&language=EL>

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B5%CF%89%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1>

https://en.wikipedia.org/wiki/Fossil_fuels_lobby#cite_note-1

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_natural_gas_pipelines#Europe

<https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1990/377/2003-11-20>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0119>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52016PC0862>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A127074>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:02009L0028-20151005>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009L0029&from=EN>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574932637991&uri=CELEX:31999D0793>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574933846551&uri=CELEX:32003L0054>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574934005462&uri=CELEX:32003L0055>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574934172928&uri=CELEX:32003R1228>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574934442743&uri=CELEX:32005R1775>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574940525434&uri=CELEX:32009R0714>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574940566926&uri=CELEX:32009R0715>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574940643671&uri=CELEX:32009R0713>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574941598744&uri=CELEX:32009L0072>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574941639772&uri=CELEX:32009L0073>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009D0406>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006DC0590>

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574933031058&uri=CELEX:52002PC0304\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1574933031058&uri=CELEX:52002PC0304(01))

<https://eurlex.europa.eu/search.html?qid=1574619056445&text=90/547/EEC&scope=EURLEX&type=quick&lang=en>

<https://eurlex.europa.eu/search.html?qid=1574934577678&text=2003/796/EC&scope=EURLEX&type=quick&lang=en>

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/178/central-asia>

<https://www.libya-businessnews.com/tag/greenstream/>

Lawspot, « Οι Η.Π.Α. αίρουν την απαγόρευση εξαγωγής εγχώριου πετρελαίου», 2018, διαθέσιμο στο :<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/oi-ipa-airoyn-tin-apagoreysi-exagogis-eghorioy-petrelaiou>

OMEGA LIVE, « Το Ισραήλ βλέπει αυξημένες πιθανότητες εξαγωγών φυσικού μέσω του EAST MED», 2016, διαθέσιμο στο: <https://omegalive.com.cy/to-israhl-blepei-ayhmenes-pioanothtes-eagwgn-fysikoy-aerioy-mesw-toy-east-med>

R.Cowan, T. Gardner, « U.S. oil industry lobbies against tighter sanctions on Russia», Reuters, 2018, διαθέσιμο στο : <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-congress/u-s-oil-industry-lobbies-against-tighter-sanctions-on-russia-idUSKBN1KA2U8>

A. Κίτου, «Αλλαγή "σελίδας" στο πετρέλαιο για τις ΗΠΑ», 2015, διαθέσιμο στο: <https://energypress.gr/news/ainta-kitoy-allagi-selidas-sto-petrelaio-gia-tis-ipa>

A. Ανδριανόπουλος, «Ενέργεια και Εξωτερική Πολιτική», IENE, 2009, διαθέσιμο στο :https://www.iene.gr/energyweek09/articlefiles/eep/1stSession/4_A_ANDRIANOPOULOS

B. Μανιάτη, «Η ενεργειακή πολιτική των ΗΠΑ κατά τη διακυβέρνηση του Trump», The Indicator, 2017, διαθέσιμο στο :<https://indicator.gr/%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC-%CF%84%CE%B7-%CE%B4>

Γ. Σκαφιδάς, «Αίγυπτος κατά Τουρκίας περί επεκτατισμού στην Αφρική», news 247, 2018, διαθέσιμο στο : <https://www.news247.gr/kosmos/aigyplos-kata-toyrkias-peri-epektatismoy-stin-afriki.6572457.html>

Γ. Φιντικάκης, «Ντάνιγκαν: Αμετακίνητες οι ΗΠΑ από το στόχο για ενεργειακή απεξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία», energy press , 2017, διαθέσιμο στο: <https://energypress.gr/news/ntanigkan-ametakinites-oi-ipa-apo-stoho-gia-energeiaki-apexartisi-tis-eyropis-apo-ti-rosia>

Επίσημη ιστοσελίδα του ΤΑΡ, <https://www.tap-ag.gr/%CE%9F-%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8C%CF%82/%CE%A4%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B F-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF/%CE%9F-%CE%9D%CF%8C%CF%84%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CE%94%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CF%82-%CE%A6%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CE%91%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, « Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση: Εσωτερική Αγορά Ενέργειας» , διαθέσιμο στο :

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/45/marche-interieur-de-l-energie>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «Ενεργειακή Ένωση για την Ευρώπη», 2019, διαθέσιμο στο:

<https://www.consilium.europa.eu/el/policies/energy-union/>

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ , «Οι ΗΠΑ απειλούν με κυρώσεις τις ευρωπαϊκές εταιρείες που συμμετέχουν στο σχέδιο του Nord Stream 2», 2019, διαθέσιμο στο:

<http://www.kathimerini.gr/1004622/article/epikairothta/kosmos/oi-hpa-apeiloun-me-kyrwseis-tis-eyrwpaikes-etairies-poy-symmetexoun-sto-sxedio-toy-nord-stream-2>

Η. Κούκουτσας, «ΗΠΑ – Ρωσία... συμμαχία!», emea, 2018, διαθέσιμο στο :

<https://emea.gr/%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1...-%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CF%87%CE%AF%CE%B1/551633/551633/>

Θεόδωρος Γεωργίου, «Το απολυταρχικό συστημα του Πούτιν», Η εφημερίδα των συντακτών, Μάρτιος 2018, διαθέσιμο στο :

https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/143672_apolytarhiko-systima-toy-poytin

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, «Αμερικανικές “παραινήσεις” για στήριξη του ΤΑΡ», 2019,

διαθέσιμο στο: <https://www.makthes.gr/thessaloniki-amerikanikes-paraineseis-gia-stirixi-toy-tap-155347>

Π. Κιτσικόπουλος, «Συμφωνία Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ για τον αγωγό East Med»,

euronews, 2018, διαθέσιμο στο: <https://gr.euronews.com/2018/12/20/east-med-pipeline-greece-cyprus-israel>

Στυλιανού Α., «Το κοιτάσμα Zohr της Αιγύπτου», energypress, 2015, διαθέσιμο στο:

<https://energypress.gr/news/koitasma-zohr-tis-aigyp toy>

Το ΒΗΜΑ, «Πόσο πετρέλαιο και φυσικό αέριο κρύβουν τα κοιτάσματα σε Ιόνιο και Κρήτη», 2019, διαθέσιμο στο :

<https://www.tovima.gr/2019/06/19/finance/poso-petrelaio-kai-fysiko-aerio-kryvoun-ta-koitasmata-se-ionio-kai-kriti/>